

**Міністерство освіти і науки України**

**Тернопільський національний економічний університет**

**Факультет фінансів та обліку**

**Кафедра економічної експертизи та аудиту бізнесу**

**Макарчук Тарас Олександрович**

**АУДИТ ПОКАЗНИКІВ БАЛАНСУ І АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ  
ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність – 071 «Облік і оподаткування»

освітньо-професійна програма – «Економічна експертиза та аудит бізнесу»

випускна кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Науковий керівник:

к.е.н., доц. Серединська В.М.

Тернопіль 2019

## РОЗДІЛ 1

### ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ АНАЛІЗУ І АУДИТУ

#### 1.1. Сутність, значення та користувачі фінансової звітності підприємства

Розширення зовнішньоекономічних зв'язків вітчизняних підприємств, вихід їх на світові ринки, створення спільних підприємств зумовлюють розгляд фінансової звітності як складової інфраструктури національної економіки та засобом комунікації. Оцінювання діяльності підприємства розпочинається саме із звітності, вона є основою інформаційного забезпечення аналізу його фінансового стану. На підставі показників фінансової звітності можна оцінити економічний потенціал суб'єкта господарювання, прогнозувати майбутні грошові потоки та визначати вектори його розвитку, приймати ефективні управлінські рішення.

Фінансова звітність як економічна категорія трактується науковцями по-різному. Вивчення літератури дозволило нам виокремити такі основні напрямки трактування фінансової звітності як об'єкта досліджень (рис. 1.1).



Рис.1.1. Напрямки трактувань фінансової звітності

З позиції одних науковців звітність є сукупністю узагальнених та взаємопов'язаних показників, що відображають виробничу та фінансово-господарську діяльність економічного суб'єкта за визначений період часу. Зокрема, П. Хомин підкреслює, що «звітність є самостійною системою подання даних, необхідних для інформаційного забезпечення менеджменту і в жодному разі не може вважатись складовим елементом (прийомом) бухгалтерського обліку» [84, с. 14]. О. Титаренко характеризує фінансову звітність як сукупність форм звітності, складених на основі даних обліку з метою одержання користувачем узагальненої інформації про підприємство [78].

З позицій інших науковців звітність є елементом методу бухгалтерського обліку, поряд із документацією, інвентаризацією, оцінкою, калькуляцією, рахунками, подвійним записом і балансом. Однак, є науковці, які вважають, що звітність за своєю сутністю відображає не тільки систему економічних показників, а є сукупністю способів та прийомів їх узагальнення та, одночасно, є елементом методу бухгалтерського обліку.

За своїм призначенням фінансову звітність можна вважати інформаційним ресурсом, основним первинним носієм важливої облікової інформації, яка використовується її користувачами для прогнозування напрямків розвитку підприємства та прийняття виважених економічних рішень. У зв'язку з цим, В. Андрієнко називає фінансову звітність основним елементом інформаційного забезпечення управління діяльністю підприємства, економічними та виробничими процесами, які у ньому відбуваються. Така звітність задовольняє інформаційні потреби економічних суб'єктів щодо придбання, продажу, володіння цінними паперами, корпоративними правами, оцінки якості управління, розподілу власності та заробленого прибутку, діагностики фінансової стійкості підприємства, визначення його здатності своєчасно виконувати зобов'язання перед кредиторами [2, с.154]. Варто зазначити, що інформацію подану у фінансовій звітності треба поділити на дві різні частини, але логічно взаємопов'язані частини. У першій частині відображаються результативні показники, які дозволяють оцінити ефективність

функціонування підприємства за певний період. Такі показники згруповані та узагальнені у чотирьох звітних формах. Друга частина сприяє розумінню показників основних форм фінансової звітності, є описом концептуальних засад та принципів облікової політики, бізнес-концепції стратегії розвитку підприємства. Ця інформація подається у Примітках до фінансової звітності.

Американські науковці З. Боді та Р. Мертон розглядають фінансову звітність як зручний інструмент управління, який дозволяє встановлювати цільові показники ефективності господарювання, формувати моделі для фінансового планування, регулювати та обмежувати фінансову політику у процесі залучення зовнішніх джерел фінансування, оптимізації структури капіталу, забезпечення стійкості й платоспроможності підприємства у довгостроковому періоді [13]. З її використанням менеджмент підприємства здійснює моніторинг, контроль, аналіз й оцінку досягнутих результатів та адекватні коригувальні дії.

М. Пушкар вважає фінансову звітність одним із інститутів суспільства, що забезпечує функціонування економіки країни, адже слугує засобом регулювання ринку цінних паперів, переливу капіталів із менш привабливих сфер діяльності у більш привабливі, що сприяє економічному оздоровленню через розподіл фінансових ресурсів [66, с. 560],

Обґрунтовуючи важливість фінансової звітності, Ю. Ночовна вважає її окремою системою економічних знань, яка в інтересах зовнішніх і внутрішніх користувачів забезпечує формування прозорого інформаційного середовища, сприятливого для прийняття ними економічних рішень [52].

Деякі вітчизняні науковці, аналізуючи визначенні поняття «фінансова звітність», дотримуються підходу визначеного науковці Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» і Національним положенням (стандартам) бухгалтерського обліку. Відповідно до цих нормативно-правових актів, «фінансова звітність – це звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності», а баланс (звіт про фінансовий стан) є звітом про фінансовий стан підприємства, який відображає

на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал [9; 14; 20; 86]. Зокрема, Н.Чебанова і Т. Чупир під фінансовою звітністю розуміють документи, що містять інформацію про фінансовий стан, результати діяльності, про рух грошових коштів підприємства за звітний період» [86, с.10]. Вважаємо таке трактування дещо некоректне й звужене, оскільки не виражає сутності та змісту фінансової звітності, а лише демонструє зовнішній її прояв і походження. Вони не повністю охоплюють сукупність тієї інформації, яку користувачі можуть отримати із фінансової звітності. З врахуванням вказаного, нами підтримано визначення цієї категорії, яке подано у [35]: фінансова звітність є регульованою державою сукупністю форм звітності, які містять загальну інформацію про фінансовий стан, результати діяльності, рух грошових коштів підприємства та зміни власного капіталу за певний період, що взаємопов'язані між собою та покликані задовольнити конкретні інформаційні потреби внутрішніх і зовнішніх користувачів.

Економічне середовище охоплює різні групи осіб, які повинні знати, або мають бажання отримати інформацію про діяльність підприємства. При цьому різні групи користувачів зацікавлені в отриманні саме тієї інформації, яка задовольняє їх запити і є необхідною у кожному конкретному випадку.

Основними користувачами інформації про діяльність підприємства є менеджмент підприємства, його власники, працівники, комерційні партнери, кредитори, фіскальні, статистичні органи, громадські організації тощо. Залежно від характеру інтересів щодо звітності можна виокремити тих користувачів, які мають прямиий інтерес, а які опосередкований інтерес до фінансового звітності (рис. 1.2.).

Менеджменту підприємства інформація про фінансовий стан підприємства (як поточний так і очікуваний) потрібна для ефективного управління бізнесом і прийняття дієвих управлінських та стратегічних рішень.

Працівники підприємства зацікавлені в інформації про фінансово-майновий стан, підприємства, бо від нього залежить їх рівень оплати праці, кар'єра, можливість професійного зростання.

Акціонери товариства зацікавлені в отриманні даних про фінансові результати, величину прибутку, зобов'язання підприємства.

Ефективність ведення бізнесу та успішність роботи управлінської команди, повноту виконання покладених на них функцій власники підприємства оцінюють аналізуючи дані фінансової звітності.



Рис. 1.2. Зовнішні користувачі фінансової звітності [7]

Комерційні партнери – постачальники, від яких підприємство отримує матеріали (послуги) та покупці, які купують у підприємства продукцію, товари (послуги) зацікавлені в отриманні економічної інформації, яка б давала можливість з'ясувати надійність підприємства як ділового партнера. Постачальники прагнуть отримати інформацію щодо платоспроможності підприємства та можливості сплати борги, а покупці повинні мати інформацію про те, що дане підприємство є надійним джерелом поставок, має достатні виробничі та фінансові ресурси для продовження діяльності і виконання зобов'язань перед іншими контрагентами.

Для кредиторів підприємства важливою є інформація про фінансовий стан підприємства, наявність оборотних та необоротних активів, яка давала б упевненість у тому, що підприємство здатне своєчасно повернути суму позики та сплачувати відсотки.

Для здійснення операцій на фондових ринках фінансовим аналітикам та консультантам потрібна інформація для надання допомоги інвесторам при прийнятті рішень щодо доцільності придбання тих чи інших цінних паперів.

Громадські організації (громадськість) мають право на отримання інформації про діяльність підприємства, оскільки функціонування останнього прямо чи опосередковано впливає на усіх членів суспільства, які в кінцевому випадку є споживачами продукції, робіт та послуг. Окрім питань екології, зайнятості, громадськість цікавить інформація про рівень прибутковості того чи іншого підприємства, його цінова політика тощо.

Звітність є джерелом різноманітної економічної інформації не тільки для управління підприємством (мікрорівень), але і для управління окремими регіонами та країною в цілому (макрорівень). На основі інформації відображеної у формах звітності окремого підприємства, статистичні органи формують узагальнену інформацію про обсяги виробництва і реалізації продукції, доходи, витрати, фінансові результати діяльності, чисельність працюючих, фонд оплати праці, середню заробітну плату працівників, стан та розміщення засобів підприємства, наявність та рух грошових коштів, іноземні інвестиції. Узагальнену за різними рівнями інформацію органи державної влади використовують для оцінки досягнутих показників у виробничій, фінансовій, соціальній сферах, при складанні бюджетів, прогнозів економічного розвитку, а також для обчислення макроекономічних показників

Окрім інформаційного значення, звітність має й контрольне значення, оскільки дає можливість на основі відображених у ній показників контролювати правильність обчислення загальнообов'язкових податків, внесків та платежів, які підприємства повинні сплачувати до бюджету.

Отже, звітність дає можливість не лише узагальнювати та накопичувати інформацію про окремі показники, вона слугує дієвим засобом контролю за правильністю обчислення встановлених державою податків, внесків та платежів своєчасним здійсненням розрахунків підприємств за нарахованими на основі звітів зобов'язаннями.

Контрольне значення звітності полягає також у тому, що вона дає можливість державним органам управління виявляти та припиняти діяльність підприємств, що ухиляються від оподаткування і не легалізують своєї діяльності. При неподанні звітів підприємство автоматично потрапляє до переліку порушників діючого законодавства. Отже, поряд з іншими заходами, які дають змогу викривати нелегально працюючі підприємства, звітність також слугує одним із способів виявлення та припинення їх діяльності.

Державні органи для виконання своїх функцій створюють додаткові форми звітності, які дозволяють одержати інформацію про підприємство у потрібному для них аспекті. Через це, окрім фінансової звітності, підприємства складають і подають державним органам управління й інші види звітності: спеціалізовану звітність за розрахунками на соціальне і пенсійне страхування та податкову звітність, порядок складання та подання яких визначені відповідними нормативно-правовими актами.

На підставі податкової звітності, у якій підприємство декларує зобов'язання зі сплати податку на додану вартість, податку на прибуток, ресурсних та інших обов'язкових платежів, органи державної фіскальної служби перевіряють правильність визначення податкових зобов'язань шляхом логічної та арифметичної перевірки показників звітності, перевірки правильності використання встановлених ставок та пільг.

Огляд інтересів основних категорій користувачів фінансової звітності, поданий у роботі, дозволяє ранжувати їх, виходячи з рівня фінансового інтересу до неї (табл.1.1.).



Інтерес користувачів фінансової звітності визначається соціально-економічними діями, усвідомленою потребою, яку можна відобразити та задовольнити через механізм фінансової звітності.

Таблиця 1.1.

## Ранжований ряд користувачів фінансової звітності [7]

| № з/п | Категорія користувачів      | Обґрунтування присвоєного рангу   |
|-------|-----------------------------|---|
| 1     | Інвестори                   | Оптимально подана у звітності інформація про підприємство дасть змогу залучити інвесторів, що призведе до додаткового вливання капіталу у виробництво та розширення діяльності. Основним джерелом інформації для інвесторів є фінансова звітність |
| 2     | Комерційні банки            | Залучення фінансових коштів на умовах довгострокового або короткострокового кредитування дасть змогу підприємствам здійснювати поточну діяльність та розширене відтворення. Основним джерелом інформації для інвесторів є фінансова звітність     |
| 3     | Власники підприємств        | Рішення власників підприємства можуть призвести до додаткового вливання капіталу, а можуть, навпаки, до відволікання капіталу з обороту. Фінансова звітність є важливим, але не єдиним джерелом інформації про підприємство.                      |
| 4     | Постачальники та підрядники | Укладання тривалих контрактів зумовлює стабільність діяльності. Фінансова звітність вивчається при укладанні договорів, однак важливе значення має рівень ділової репутації власників підприємства  |
| 5     | Покупці та замовники        | Укладання тривалих контрактів і освоєння нових сегментів ринку. Фінансова звітність може бути джерелом інформації про підприємство, однак головним чинником у цьому випадку виступає дані про кон'юнктуру ринку                                   |
| 6     | Державні органи             | Оптимально сформована фінансова звітність дає змогу оптимізувати податкові та соціальні виплати і отримувати від держави підтримку у певних питаннях. Звітність є одним із джерел інформації про підприємство поряд з іншими звітами              |
| 7     | Працівники підприємств      | Високі фінансові та соціальні показники дають змогу за необхідності залучити додаткові трудові ресурси. Звітність може використовуватися як джерело інформації, хоча відіграє другорядну роль   |

Можна стверджувати, що задоволення інтересів одних користувачів може привести до незадоволення чи часткового незадоволення інтересів інших. Варто вказати на існування суттєвого розриву між інформацією, яка є у розпорядженні управлінського персоналу підприємства та інформацією,

доступною для зовнішніх користувачів. Через це обсяг і надійність фінансової звітності значною мірою залежить від менеджменту та його інтелектуальної чесності щодо користувачів [92].

Кожен із користувачів фінансової звітності має свої інтереси, які можна поділити на три категорії: особисті, загальноорганізаційні, суспільні (рис.1.3).

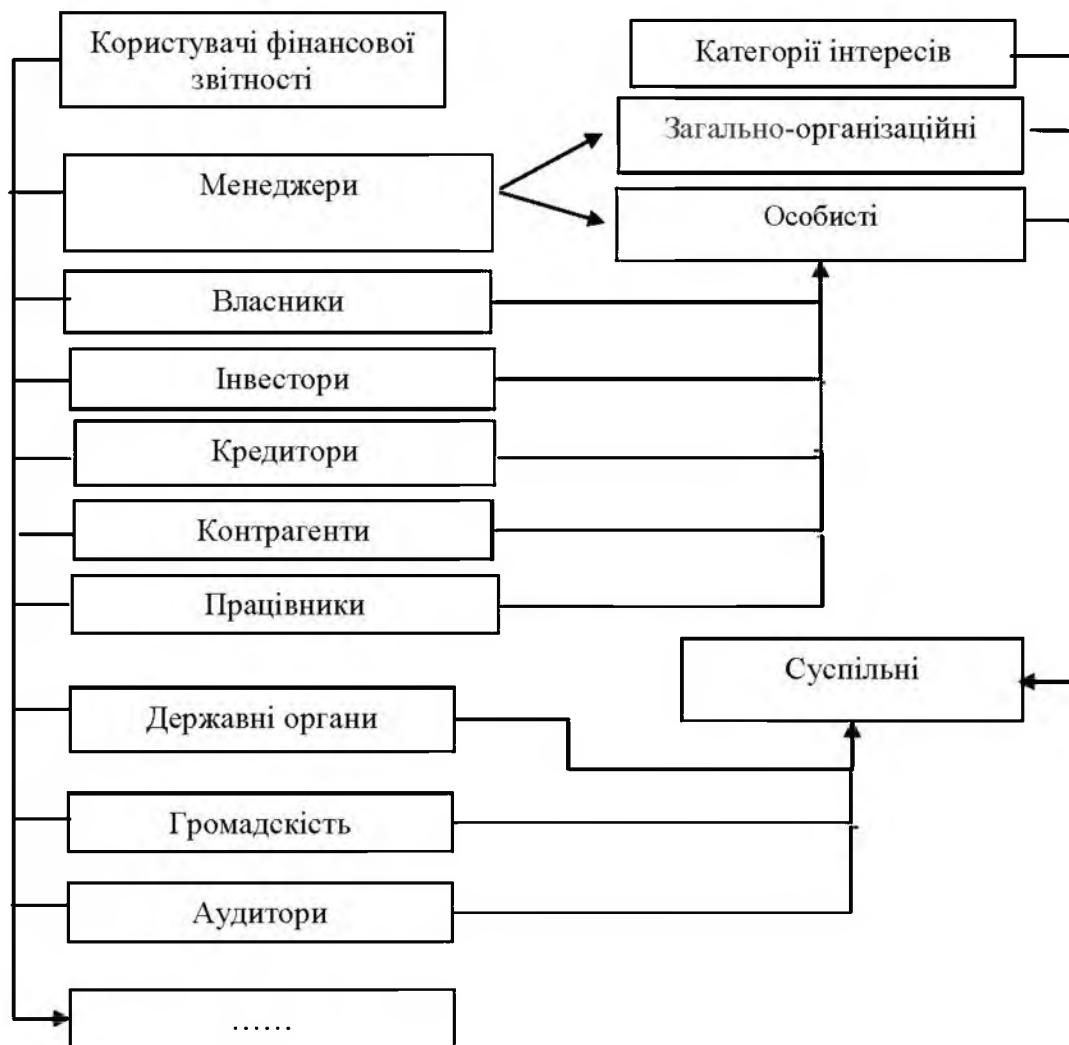


Рис. 1.3. Інтереси користувачів фінансової звітності [96]

Отже, користувачі фінансової звітності взаємодіють за умов постійного конфлікту інтересів. У цьому контексті можливе виникнення конфлікту інтересів через суб'єктивізм у процесі підготовки, складання та побудови фінансової звітності, який ще потребує свого дослідження. Сформований перелік потенційних користувачів фінансової звітності повинен лежати в основі

облікової політики, яка дасть можливість підготувати фінансову звітність з врахуванням інтересів різних категорій відповідно до їх рангу.

Нинішній та майбутній розвиток вітчизняних підприємств нерозривно пов'язаний із сучасною управлінською доктриною сталого розвитку і корпоративної соціальної відповідальності. Це вимагає включення до фінансової звітності нефінансової інформації, яка відображає середовище існування підприємства, принципи та методи співпраці з групами впливу, корпоративну соціальну відповідальність бізнесу, тобто відповідальність за прямий та опосередкований вплив на економічну, екологічну та соціальні системи, в який він вбудований.

## **1.2. Правові аспекти організації фінансової звітності в Україні**

Нормативно-правове забезпечення складання фінансової звітності підприємствами в Україні здійснюється на декількох рівнях. Так, на законодавчому рівні воно представлено Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»; на нормативному рівні – вітчизняними або міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, іншими нормативно-правовими актами зі складання та подання фінансової звітності, затвердженими Міністерством фінансів України; на рекомендаційному рівні – методичними рекомендаціями із застосування облікових стандартів, розробленими міністерствами та іншими органами виконавчої влади у межах своєї компетенції відповідно до галузевих особливостей.

Державне регулювання питань методології фінансового обліку та фінансової звітності здійснюється Міністерством фінансів України і має на меті створити єдині правила ведення обліку та складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств та гарантують і захищають інтереси користувачів.

Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» визначає правові засади регулювання, організації та ведення фінансового обліку і складання фінансової звітності для всіх юридичних осіб,

незалежно від їх організаційно-правових форм (форм власності), які здійснюють діяльність на території України.

Річна фінансова звітність складається на завершальній стадії фінансового обліку. Її склад залежить від статусу підприємства. Виділяють такі її різновиди: загальна; спрощена; консолідована.

Загальну фінансову звітність складають підприємства незалежно від форм власності та організаційно-правових форм господарювання (крім бюджетних установ, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності та суб'єктів малого підприємництва) у національній валюті без десяткових знаків.

Звітність, яка відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиного суб'єкта економічної діяльності називається консолідованою.

Особливості складання фінансової звітності (у т.ч. консолідованої) за національними стандартами регламентуються: НП(С)БО «Загальні вимоги до фінансової звітності» і НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність», Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» та 10 «Консолідована фінансова звітність».

Слід зазначити, що національні П(С)БО передбачають тільки один обов'язковий формат для подання фінансових звітів, що виключає можливість агрегації і згортання. Деяко інша концепція закладена у міжнародних стандартах бухгалтерського обліку. Вони передбачають гнучкий формат надання фінансових звітів, що дозволяє відобразити специфічні особливості підприємства і запобігає накопиченню недоречної інформації.

До переліку підприємств, що зобов'язані складати та подавати фінансову звітність за міжнародними стандартами потрапили [67]:

– публічні акціонерні товариствами, підприємствами - емітентами цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію,

–банками, страховиками, кредитними спілками, підприємствами, які провадять діяльність з видобутку корисних копалин загальнодержавного значення,

–підприємствами, які відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» належать до великих підприємств, а також підприємствами, які провадять господарську діяльність за такими видами:

–надання фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення (розділ 64 КВЕД ДК 009:2010);

–недержавне пенсійне забезпечення (група 65.3 КВЕД ДК 009:2010);

–допоміжна діяльність у сферах фінансових послуг і страхування (розділ 66 КВЕД ДК 009:2010), за винятком допоміжної діяльності у сфері страхування та пенсійного забезпечення (група 66.2 КВЕД ДК 009:2010).

Підприємства, які добровільно перейшли на застосування Міжнародні стандарти фінансової звітності, таке рішення повинні закріпити в розпорядчому документі про облікову політику.

На відміну від практики, що склалася в інших країнах, в Україні примітки до річної фінансової звітності суворо регламентовані і затверджені для суб'єктів господарської діяльності в Україні і не можуть бути довільно скорочені або розширені. Окрім, приміток у вигляді форм звітності, вітчизняні підприємства складають та подають зовнішнім користувачам примітки до фінансової звітності у вигляді довільно складеної аналітичної записки. У цих примітках розкривається інформація про показники, які значно змінилися протягом звітного періоду, а також – показники та факти, які є найсуттєвішими та найважливішими для оцінки діяльності підприємства.

Потреби користувачів визначають обсяг потрібної їм інформації, а відповідно, і склад фінансової звітності, її види та форми. При цьому очевидним є той факт, що користувачам фінансової звітності великого підприємства потрібна більш докладна інформація, ніж користувачам звітності невеликої фірми, а потреби користувачів звітності банків суттєво відрізняються

від потреб користувачів звітності бюджетних установ. Тому діючі нормативно-правові документи з бухгалтерського обліку та фінансової звітності передбачають різну за складом, видами та формами фінансову звітність для різних суб'єктів господарської діяльності з метою задоволення їх інформаційних потреб.

Більшість підприємств складають та подають фінансову звітність у повному обсязі, однак, відповідно до чинного законодавства не всі суб'єкти господарювання зобов'язані подавати користувачам повний комплект фінансової звітності. Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» визначено, що суб'єкти підприємницької діяльності, які використовують спрощену систему обліку і звітності та є суб'єктами малого підприємництва, складають і подають державним органам управління скорочену за показниками та кількістю форм фінансову звітність. П(С)БО 25 встановлює форми фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва у складі Балансу (форма № 1-м) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-м) та Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва у складі Балансу (форма № 1-мс) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-мс) [додаток А].

Концептуальна основа фінансової звітності може передбачати можливість застосування різних (альтернативних) методів оцінки господарських операцій чи окремих статей (компонентів) фінансової звітності. Це вимагає формування підприємством своєї облікової політики, яка затверджується наказом.

Під обліковою політикою розуміють сукупність принципів, методів і процедур, які підприємство використовує для складання і подання фінансової звітності. Принципи обліку є правилами, за якими вимірюють, оцінюють і реєструють господарські операції, а потім їх результати відображають у фінансовій звітності. Такі принципи подано у Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні». На їх підставі визначають два інших елементи облікової політики – методи та процедури обліку.

Методи обліку представлені способами і прийомами відповідно до яких, господарські операції відображають в обліку. Встановити метод означає вибрати облікову оцінку статей фінансової звітності. Так, наприклад, зазначають методи оцінки вибуття запасів, нарахування амортизації необоротних активів, метод оцінки сумнівної дебіторської заборгованості тощо. Можливі варіанти облікових оцінок передбачені відповідними обліковими стандартами. А кожен господарюючий суб'єкт обирає ту оцінку, яка дозволить максимально достовірно представити його фінансовий стан.

Процедури бухгалтерського обліку не визначено ні Законом про бухгалтерський облік, ні обліковими стандартами. Вони визначають форму ведення, порядок документообігу і технологію обробки облікової інформації, іншими словами, порядок організації обліку на підприємстві.

Окрім Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» та облікових стандартів (національних та міжнародних), правові аспекти складання і подання фінансової звітності визначають й інші нормативно-правові документи. Серед них ті, що стосуються порядку проведення інвентаризації активів і зобов'язань, порядок подання фінансової звітності, а також відповідальність посадових осіб за неподання або несвоєчасне подання звітності ( див. додаток А).

Таким чином, фінансова звітність з України ґрунтується на принципах, які встановлені міжнародними стандартами і які закладені у нормативно-правову базу, що визначає загальні засади організації фінансового обліку і звітності.

### **1.3.Склад, елементи та якісні характеристики фінансової звітності**

Склад, елементи, якісні характеристики та принципи підготовки фінансової звітності визначаються Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [67] та НПС(БО) 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [50], Концептуальною основою фінансової звітності [34].

На підставі Концептуальної основи фінансової звітності здійснюється складання і подання фінансових звітів зовнішнім користувачам, однак до

складу МСФЗ вона не включається. Визначені у ній положення не замінюють вимоги кожного окремих стандартів, проте на їх підставі розробляють нові та удосконалюються існуючі стандарти.

Концептуальною основою підготовки фінансової виділяється п'ять груп елементів фінансових звітів (табл. 1.2). Активи, зобов'язання та власний капітал безпосередньо пов'язані з визначенням фінансового стану у Балансі підприємства, а доходи і витрати пов'язані з оцінкою діяльності у Звіті про фінансові результати.

Таблиця 1.2

## Групи елементів фінансових звітів та їх визначення

| Назва звіту                   | Групи елементів звіту | Визначення  |
|-------------------------------|-----------------------|---|
| Баланс                        | Активи                | Ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому   |
|                               | Зобов'язання          | Заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди                                  |
|                               | Власний капітал       | Частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань   |
| Звіт про фінансові результати | Доходи                | Збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників)                          |
|                               | Витрати               | Зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками) |

Кожна стаття відповідає конкретному виду об'єктів обліку – активів, зобов'язань, капіталу, витрат, доходів тощо Як правило, стаття, яка наводиться у формі звітності - це один рядок, що, крім назви показника, має умовне позначення (цифровий код). Зазначення у формах звітності кодів статей полегшує виконання арифметичних процедур у випадку, коли окремі показники обчислюють розрахунковим шляхом, крім того, кодові позначення є зручними



для перевірки правильності відображення окремих показників у формах звітності шляхом зіставлення цих показників у різних фінансових звітах. Окремі показники (статті) у фінансовій звітності відображають за декількома рядками. Зокрема, у балансі деякі статті деталізують, тому вони складаються з кількох рядків, наприклад, «Нематеріальні активи», «Основні засоби», «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги».

За економічним змістом статті об'єднані у розділи (частини). Таке об'єднання окремих статей у розділи дає можливість частково узагальнювати інформацію за відповідними показниками. Зокрема, у Балансі статті згруповані в окремі розділи, при цьому розділи об'єднують однакові, або подібні за економічним змістом статті. Кількість розділів та перелік статей у них за останні роки декілька разів змінювались. Діюча форма балансу передбачає відповідне групування статей як в активі, так і у пасиві балансу. Окремі розділи та статті в активі балансу розташовані у порядку зростаючої ліквідності – необоротні активи, оборотні активи. Саме таке розташування статей активу балансу є характерним для багатьох європейських країн. Разом з тим, у міжнародній практиці використовують й інший підхід до порядку відображення статей активу балансу у порядку спадної ліквідності (англосаксонські країни).

Дещо по іншому вирішується питання групування статей пасиву балансової таблиці. Це зумовлено тим, що пасив балансу включає позичені засоби (капітал) і власний капітал підприємства. Позичений капітал (зобов'язання) називають «пасивом» у вузькому розумінні цього слова, а власний капітал - чистим майном. Слід відмітити, що такий поділ є дещо умовним, оскільки у складі пасиву відображають і нерозподілений прибуток, який не можна з усією впевненістю вважати власним капіталом, оскільки у розпорядженні ним підприємство дещо обмежене (зокрема, із загальної суми нерозподіленого прибутку нараховують дивіденди власникам і співвласникам). З іншого боку, нерозподілений прибуток не можна віднести до залученого капіталу, оскільки він є результатом діяльності самого підприємства. Отже, прибуток доречно розглядати як особливу категорію і відображати у балансі

окремо. Таке твердження ґрунтується на світовому досвіді, адже більшість країн у пасиві балансу виділяє три групи джерел засобів підприємства: позичений капітал, власний капітал, прибуток.

Діючими національними положеннями бухгалтерського обліку передбачена стандартизація найменувань статей та кодів рядків фінансової звітності. При цьому найменування статей та коди рядків в усіх формах фінансових звітів відображають у графах 1 і 2. Решта граф призначені для відображення показників підприємства, що складає звітність. Причому у різних формах фінансової звітності для заповнення показників призначено різну кількість граф. Наприклад, у Балансі таких граф є дві: одна - для відображення показників на початок звітного періоду (1 січня), у другій відображають дані на кінець звітного періоду, тобто на дату складання балансу, якою є останній календарний день звітного періоду.

У Звітах про фінансові результати та рух грошових коштів наводять показники як за звітний період, так і за аналогічні попередні періоди (за минулий рік). Таким чином забезпечується порівнянність показників, а також визначається позитивна або негативна їх зміна.

Ще складнішою є будова і структура Звіту про власний капітал, кожна графа якого відповідає одному із видів капіталу – статутний, додатковий вкладений, інший додатковий капітал, резервний капітал, неоплачений та вилучений капітал, нерозподілений прибуток тощо.

У примітках до річної фінансової звітності, які складаються із десяти автономних розділів, у кожному з них передбачена різна кількість граф. Отже, в окремих формах фінансової звітності в залежності від економічного змісту показників та потреб у деталізації інформації, виділяють їй відповідну кількість рядків та граф, яка у цих звітах є різною.

Фінансова звітність суб'єктами малого підприємництва та представництвами іноземних суб'єктів господарської діяльності складається у тисячах гривень з одним десятковим знаком, усіма іншими підприємствами й організаціями – у тисячах гривень.

Для того, щоб фінансова звітність задовольняла інформаційні потреби окремих користувачів, вона повинна відповідати певним критеріям і вимогам. Так, для відображення того, чи іншого показника у фінансовій звітності у вигляді окремої статті, цей показник (стаття) повинен відповідати наступним критеріям [50]: існує ймовірність надходження або вибуття майбутніх економічних вигод, пов'язаних з цією статтею; оцінка статті може бути достовірно визначена. Такі ж критерії встановлені і для визначення відповідних об'єктів обліку (основних засобів, запасів, зобов'язань, доходів, витрат тощо) з метою їх відображення у бухгалтерському обліку. Це означає, що у фінансовій звітності відображають саме ті об'єкти та факти, які попередньо були відображені в облікових регістрах. Отже, джерелом інформації для складання фінансових звітів є дані бухгалтерського обліку: залишки та обороти за синтетичними рахунками та субрахунками, окремі показники аналітичного обліку. Тому при формуванні фінансової звітності надзвичайно важливим є взаємозв'язок між рахунками та статтями фінансової звітності, які, як правило, відповідають певним рахункам. При цьому складанню фінансової звітності повинні передувати процедури аналізу усіх показників, що включають до фінансових звітів. Якщо окремі з них не відповідають встановленим критеріям, то такі показники у фінансовій звітності не відображають, а у бухгалтерські регістри вносять відповідні коригуючі записи.

Окрім відповідності бухгалтерських даних встановленим критеріям інформація, що розкривається у фінансових звітах повинна відповідати якісним параметрам. Завдяки якісним характеристикам інформація стає потрібною для користувачів. До якісних характеристик фінансової звітності належать дохідливість, зрозумілість, доречність і достовірність.

Дохідливість і зрозумілість, які дозволяють однозначно тлумачити інформацію користувачами за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті інформації, яка міститься у фінансовій звітності;

Доречною є інформація, яка може вплинути на прийняття рішень користувачами і яка дає можливість своєчасно оцінювати минулі, теперішні та майбутні події, скоригувати їхні оцінки, зроблені у минулому. Крім того, на доречність впливає суттєвість інформації та її характер. Діючі стандарти не передбачають кількісної або вартісної межі суттєвості інформації, вона є елементом професійного судження керівництва та повинна декларуватися у Наказі про облікову політику.

Достовірною вважається інформація, яка не містить помилок та перекручень, що можуть вплинути на рішення користувачів звітності. З метою забезпечення достовірності інформації у фінансовій звітності підприємства повинні здійснювати інвентаризацію майна, грошових коштів, розрахунків, резервів і зобов'язань, під час якої перевіряють та документально підтверджують їх наявність, стан та оцінка.

Для полегшення сприйняття та тлумачення облікових даних та досягнення якісних характеристик фінансової звітності, при її складанні потрібно дотримуватися десяти принципів, сутність яких деталізована у НП(С)БО 1 [50]. Вони є загальними правилами, які використовуються для інтерпретації та доповнення законодавчих положень. Зокрема, використання принципу автономності вимагає необхідність розглядати кожне підприємство як юридична особу, яка відокремлена від власників. Через це особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства.

Принцип історичної (фактичної собівартості), що визначає пріоритетність оцінювання активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання. Головним чином, цей принцип стосується, первісної вартості активів і зобов'язань. З плином часу оцінка активів і зобов'язань може змінюватися з метою забезпечення достовірності облікових даних. Для прикладу зміну оцінки активів пов'язують з переоцінкою основних засобів; запасів, фінансових інвестицій та фінансових зобов'язань. Разом з тим, останнім часом

спостерігається тенденція до розширення сфери застосування справедливої (ринкової) вартості для оцінки активів і зобов'язань

Безперервності діяльності, що передбачає оцінку активів і зобов'язань, виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі. Припустімо, що підприємство збирається припинити свою діяльність (ліквідуватися). У процесі ліквідації воно повинно покрити свої зобов'язання спочатку перед кредиторами, потім перед власниками. У цьому випадку активи підприємства оцінюються за справедливою вартістю, а розподіл активів і зобов'язань на поточні і довгострокові втрачає доречність.

Періодичність передбачає розподіл діяльності підприємства на певні періоди з метою складання фінансової звітності. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Баланс підприємства складається на кінець останнього дня звітного періоду. Перший звітний період новоствореного підприємства може бути меншим за 12 місяців, але не може бути більшим за 15 місяців. Звітним періодом підприємства, що ліквідується, є період з початку року до моменту ліквідації. Проміжна (місячна, квартальна) звітність, яка охоплює певний період, складається підсумком наростання з початку звітного року.

Нарахування та відповідності доходів і витрат є принципом, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду потрібно зіставити доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в обліку і звітності у момент їх виникнення, незалежно від часу надходження і сплати грошей. Необхідність використання даного принципу, зумовило появу у балансі статей «Витрати майбутніх періодів», «Доходи майбутніх періодів», «Аванси видані» та «Аванси отримані». На підставі даного принципу формується чистий прибуток, який визначає статтю «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)».

Згідно з принципом повного висвітлення фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі. За

допомогою використання даного принципу підвищується аналітичність даних балансу, яка потрібна при прийнятті рішень.

Принцип послідовності передбачає постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита у фінансовій звітності. Застосування даного принципу дозволяє досягнути зіставності показників Балансу за суміжні періоди.

Застосування принцип обачності передбачає застосування таких методів оцінювання, які б запобігали заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінка активів і доходів підприємства. Зокрема, для дотримання даного принципу у бухгалтерському Балансі передбачено коригуючі статті до статей балансу, які містять первісну вартість нематеріальних активів, основних засобів, довгострокових біологічних активів, дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, а при визначенні вартості власного капіталу, сума власного капіталу зменшується на вартість неоплаченого та вилученого капіталу. Крім того оцінку активів на дату складання Балансу здійснюють за нижчою із двох вартостей: первісною або чистою вартістю реалізації.

Застосування принципу превалювання змісту над формою вимагає, щоб операції обліковувалися відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми. Як ілюстрацію дотримання цього принципу, звичайно, наводять приклад з фінансовою орендою активу. Так, передача активу у фінансову оренду не свідчить про перехід права власності на нього від орендодавця до орендаря. Право розпоряджатися активом продовжує залишатися у орендодавця. Однак, в обліковій практиці даний актив відображають у балансі орендаря, бо він набуває право володіти та використовувати актив, а отже, несе всі вигоди та ризики, які виникають.

Принцип єдиного грошового вимірника передбачає вимірювання та узагальнення всієї операцій підприємства у його фінансовій звітності у єдиній грошовій одиниці.

Суб'єктам господарювання, які формують фінансову звітність за міжнародними стандартами, необхідно враховувати відмінності у застосуванні П(С)БО і МСФЗ (табл.1.3).

Таблиця 1.3.

## Порівняльна характеристика застосування МСФЗ та П(С)БО

| Критерій порівняння   | Вимоги П(С)БО   | Вимоги МСФЗ  |
|---|---|--|
| Зміст стандартів  | Визначають принципи і методи ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні Регламентують принципи подання у фінансовій звітності інформації про активи, зобов'язання, капітал, доходи та витрати підприємства  | Регламентують принципи подання у фінансовій звітності інформації про активи, зобов'язання, капітал, доходи та витрати підприємства   |
| Можливість відхилення від стандартів  | Не передбачена  | Існує за умови, якщо дотримання вимог стандарту призведе до протиріччя і введе в оману її користувачів. Умови відступу від стандартів обов'язково розкриваються у примітках до звітності |
| Дії керівництва в разі відсутності стандарту, який регулює обліковий підхід до певного об'єкта  | Не передбачені  | Керівництву слід спиратися на власне професійне судження, яке б забезпечувало доречність та достовірність звітності  |
| Відображення у звітності несуттєвих статей  | Стаття наводиться у звітності за умови, що інформація є суттєвою й оцінка статті може бути достовірно визначена.<br>Стаття, інформація за якою є несуттєвою, у фінансовій звітності окремо не відображається, а об'єднується з іншими статтями, подібними за характером і функціями |  |
| Формат звітності  | Стандартизований  | Нестандартизований, окреслено мінімальний перелік статей, які повинні бути відображені у звітності   |
| Примітка. На сьогодні вітчизняні суб'єкти господарювання, які звітують за МСФЗ, використовують стандартизований формат звітності, затверджений НП(С)БО 1, з проставлянням помітки, що звітність складена за МСФЗ. |   |  |
| Проміжна звітність та її склад  | Проміжна звітність та її склад<br>Проміжна звітність складається щоквартально наростаючим підсумком із початку звітного року і включає Баланс та Звіт про фінансові результати  | Надання проміжної звітності заохочується. До складу такої звітності входить повний пакет фінансової звітності або комплект стислих звітів за період, менший за звітний                   |

Порівнюючи принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності за міжнародними стандартами і українським законодавством, можемо зробити висновки, що в українському законодавстві використовуються ті ж припущення, що передбачені МСФЗ, в українському законодавстві вимоги до якісних характеристик фінансової звітності розкриті менш детально, ніж у МСФЗ, також в національних положеннях відсутня така вимога до інформації, що відображається у фінансовій звітності як нейтральність, немає обмеження щодо співвідношення вигоди і витрат, не використовується поняття збалансованості якісних характеристик.



## РОЗДІЛ 2

### КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ТА ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ФОРМУВАННЯ БАЛАНСУ

#### 2.1. Баланс підприємства: історія виникнення та розвитку

Узагальнення історичних аспектів розвитку бухгалтерського балансу дозволяє усвідомити його сучасне значення та передбачити напрями подальшої еволюції. Історичні аспекти виникнення бухгалтерського балансу з позицій наукових шкіл, напрямів, узагальнення періодизації його розвитку здійснювалися різними науковцями [17; 21; 48; 55]. Вивчення їх праць дозволив визначити основні історичні аспекти формування бухгалтерського балансу та виокремити п'ять основних етапів його розвитку. Вони ілюструють еволюцію даного поняття, набуття ним характерних ознак та властивостей, починаючи з балансу як економічної категорії та, закінчуючи балансом як елементом методу бухгалтерського обліку і формою фінансової звітності (рис. 2.1).



Рис. 2.1. Періодизація розвитку бухгалтерського балансу [38]

Результатом розвитку балансу на першому етапі є його широке розповсюдження у багатьох сферах економічної діяльності, зокрема, при здійсненні торгових та фінансово-кредитних операцій, використання в управлінні державою. Баланс, будучи однією із важливих економічних

категорій, починає використовуватися в економічному житті досить давно (рис.2.1.).

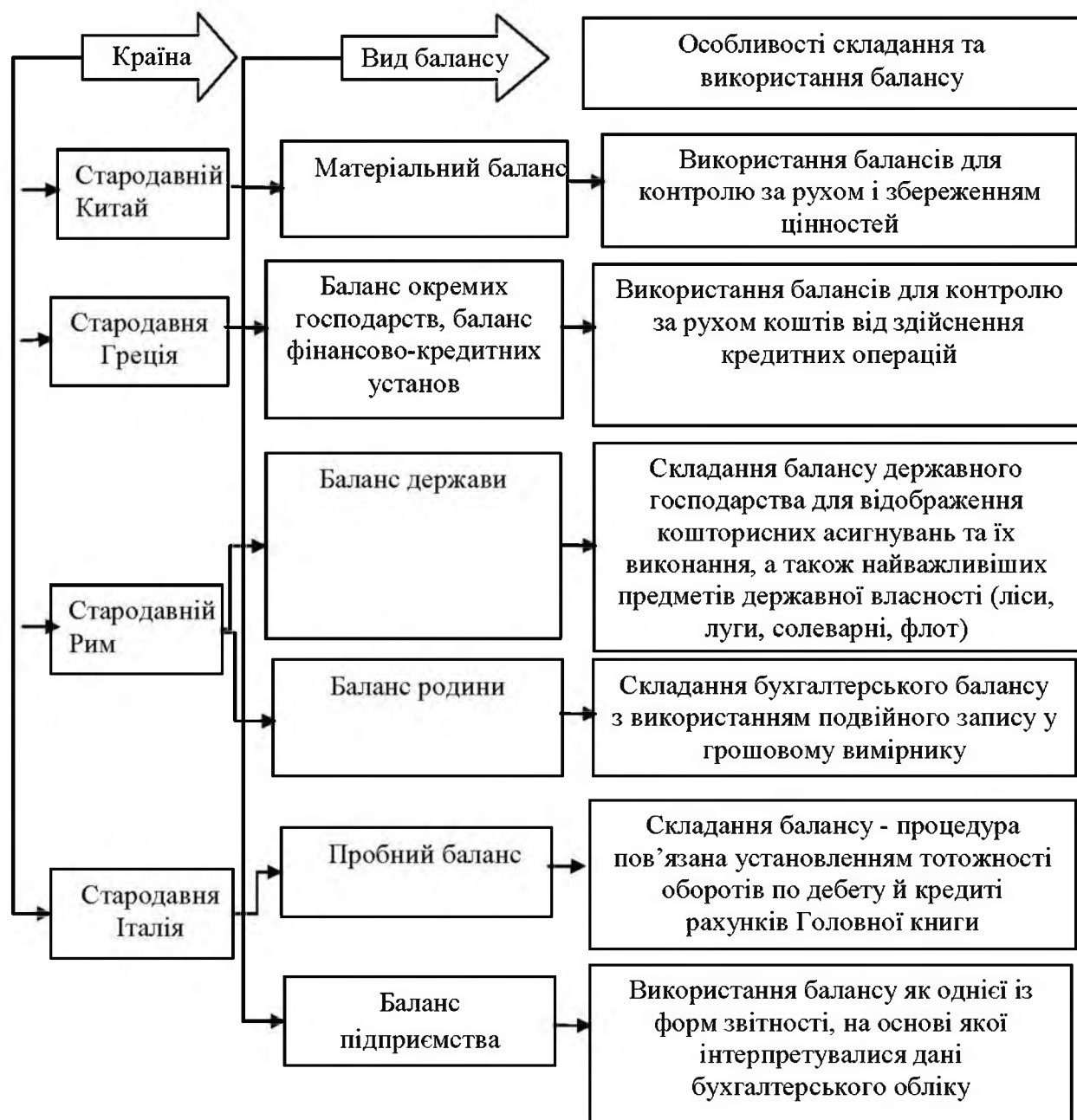


Рис. 2.1. Розвиток балансу у Стародавньому світі і Середньовіччі [38]

У Стародавньому Китаї матеріальні баланси застосовувалися з метою контролю за рухом та збереженням цінностей. При цьому бралася до уваги

така рівність: « надходження цінностей мінус видаток = залишок на кінець мінус залишок на початок».

Схожий підхід в античному світі застосовувався у фінансово-кредитних установах. Звіти щодо надходження та витрачання коштів «оприлюднювались» на кам'яних плитах або дощечках та розміщали у діловому центрі міста.

У Стародавньому Римі ведення обліку на рівні держави здійснювалося з метою контролю і ефективного управління. Кожною провінцією велися книги кошторисних асигнувань та їх використання, які пізніше узагальнювались у книзі імперських рахунків. Останню можна розглядати як перший баланс державного господарства. Варто зазначити, що римляни збагатили облікову науку різними новими ідеями, об'єднавши переваги грецької і східної облікових систем. Проте науковців [55] вказують на низку недоліків стародавнього обліку, серед яких відсутність ведення оборотних відомостей, головної книги, майно власника не відокремлювалося від майна підприємства.

Таким чином, можна стверджувати, що у Стародавньому Світі баланс застосовували як систему показників, які відображала кількісне співвідношення двох елементів або сторін будь-якої діяльності (доходів і видатків держави, вхідних і вихідних грошових потоків).

Огляд літературних джерел [21; 38; 48; 55; 75] дозволяє стверджувати, що появу бухгалтерського балансу відносять до середини XIV століття, і пов'язують його з іменем Л. Пачолі та його Трактатом «Про рахунки та записи». Виникнення подвійної бухгалтерії, а також розміщення рахунки активів, які відображають майно у таблиці зліва, а джерела його утворення – з права, привели до виникнення у бухгалтерському балансі двох сторін – активів і пасивів. Запис господарських операцій за допомогою двох типів рахунків Головної книги однією сумою, пізніше використовували для контролю правильності застосування подвійного запису. У Трактаті Л. Пачолі вперше представлено про баланс як таблицю, яка відображає стан майна та його зв'язок з інвентарем.

Таким чином, на другому етапі розвитку бухгалтерського балансу подвійний характер відображення господарських операцій зумовив використання балансу як облікової категорії. Поділ рахунків на активні та пасивні став основою формування структури балансу, який і сьогодні має дві складові – актив і пасив. Проте, у цей час баланс не знаходить широкого використання в управлінні і виконує значною мірою лише контрольну функцію.

Положення «Трактату» пізніше розвивали у своїх працях Д.Кардано (1539), Д.Манчіні (1549), В.Котрулі (1573), Л.Флорі (1633) в Італії; Я.Імпіна (1543) – в Голландії; І.Готліба (1531) та В.Швайкера (1549) – в Німеччині [17].

Наукового обґрунтування бухгалтерський баланс набув на третьому етапі розвитку. Із бухгалтерського балансу почали викристалізовуватися два поняття: баланс як спосіб перевірки правильності застосування подвійного запису і баланс як форма звітності. Водночас, бухгалтерський баланс набуває таких характеристик як періодичність та достовірність. Складання бухгалтерського балансу підпорядковується конкретно визначеній меті - відображення фінансового стану, визначення фінансового результату та виявлення наслідків дійсного чи потенційного припинення діяльності. На цьому етапі почалося використання бухгалтерського балансу в управлінні. Так, починаючи із середини XVI ст., у країнах Західної Європи відбувається якісні зміни в економіці, формуються ринкові відносини, має місце процес «первісного нагромадження капіталу». У цей період зростає попит на релевантну інформацію, що здійснювався у кількох напрямках, серед яких були: юридичний, економічний, процедурний, персоналістичний.

Юридичний напрям розвитку бухгалтерського обліку і балансу, пов'язаний з включенням в актив заборгованість усіх осіб, з якими було укладено договори, а в пасив – обсяг прав і зобов'язань, що впливали із цих договорів. Основоположником цього напрямку був видатний іспанський математик і юрист Дієго дель Кастіло (1522 р.). Його ідеї були продовжені іншим дослідником – Г. де Тексадою. Висунуті науковцями вимоги щодо необхідності регламентації обліку, складання періодичної звітності; розвиток

ідей про баланс як контрольний обліковий прийом і баланс як форму звітності стали передумовою виникнення теорії звітності.

В Італії видатним представником юридичного напрямку розвитку облікової думки був Дж. Чербоні (1827-1917 рр.), який обґрунтував поділ рахунків на синтетичні та аналітичні, а також запропонував ієрархічний принцип побудови бухгалтерського балансу.

Економічний напрям розвитку обліку і балансу ґрунтувався на інвентарному тлумаченні. Його прихильник Я. Імпін (1485-1540) вказував на те, що основою формування бухгалтерського балансу, що підтверджує його реальність є перевірка кожної статті у натурі на підставі проведення інвентаризації. Його послідовником став С.Г. Кардинель (1578-1647), який підтримуючи цю думку розробив теорію вступного та заключного балансу. За допомогою вступного балансу науковець пропонував оцінювати розмір позикового капіталу, шляхом віднімання від загальної вартості майна обсяг власного капіталу. Ключовим поняттям заключного балансу, на думку С.Г. Кардинеля, був фінансовий результат діяльності підприємства, який характеризував приріст власного капіталу [75].

Важливими для розвитку економічного напрямку облікової думки стали праці французьких вчених Е.П. Леоте та А. Гільбо (1819-1895), які обґрунтували введення до балансу регулюючих рахунків, сформувавши тим самим «баланс-брутто» і «баланс-нетто».

Синтезом юридичного і економічного напрямку розвитку облікової думки стали праці француза Ж. Саварі (1622-1690), який обґрунтував потребу у застосуванні різних підходів до складання балансу залежно від потреб управління. Науковець виокремлював пробні та заключні бухгалтерські баланси, останні ділив на інвентарні і конкурсні. Пробні баланси, на його думку, потрібні були для контролю за правильністю використання подвійного запису а заключні баланси – для обґрунтування управлінських рішень. Об'єкти обліку в інвентарних заключних балансах повинні були складатися за собівартістю після обов'язкового проведення інвентаризації (економічний

підхід) а конкурсні заключні баланси – за продажними цінами, що діяли на момент складання балансу (юридичний підхід). За допомогою інвентарних заключних балансів Ж. Саварі пропонував оцінювати майна підприємства, а за допомогою конкурсних заключних – визначати фінансовий результат.

Процедурний напрям розвитку обліку знайшов відображення у працях німецьких науковців. У Німеччині наприкінці XIX на поч. XX ст. виник такий напрям розвитку облікової теорії як балансоведення, основоположником якого став І.Ф. Шер (1846-1924). Він вперше визначив баланс, як рівність активу та пасиву, який побудований у формі рахунків на останній день періоду. Відповідно до цього, назвавши рахунки активними та пасивними, і дослідник започаткував процес алгоритмізації обліку.

Прихильники персоналістичного напрямку розвитку облікових ідей, намагалися вирішити практичні облікові завдання. Вони теорію персоніфікації рахунків, які дозволяли здійснювати спостереження за поведінкою агентів підприємства (дебіторів та кредиторів, власників та працівників). Представник цього напрямку був англійський науковець Л.Р. Діксі (1864-1932). У своїх працях він досліджував оцінку окремих об'єктів обліку та її зміну під впливом інфляції, вказував на можливість одержання підприємством потенційного прибутку або збитку через зміну цін на активи. Л.Р. Діксі у своїх також обґрунтовував необхідність працях здійснення аудиторських процедур, які, на думку, дозволяли підтвердити правильність та об'єктивність даних бухгалтерського балансу.

На початку XX ст. облікова наука перетворилася у балансоведення або у балансовий облік. У цей час певний вклад у теорію балансу було зроблено такими російськими науковцями як: С.О. Щенков, В.Ф. Палій, О. Усачов, Н.Р. Вейцман, як представниками радянської облікової науки.

В СРСР перші спроби уніфікувати баланс, а також інші форми звітності відносяться до початку 1924 р. У цей період державними органами почали видаватись різні інструктивні матеріали. Уніфіковані форми балансів, однакові способи ведення обліку, дозволили скласти зведені баланси по окремих

галузях народного господарства. Поряд з цими досягненнями існували і недоліки: форми звітності були громіздкими та недоступними для розуміння досить широкому колу осіб.

У СРСР структура балансу постійно змінювалася поряд зі змінами у системі обліку. У 20-30-х роках таким змінам сприяла повна ліквідація акціонерних товариств та проведення в 1930-31 рр. кредитної реформи. Форма бухгалтерського балансу, яка використовувалася до кінця 1938 р., характеризувалася низькими аналітичними можливостями. Через це протягом 1949-1956 рр. поступово сформувалася система додатків до балансу. У результаті поступового доповнення додатків і змін загальна кількість показників балансу зросла з 250 за формою, затвердженою в січні 1941 р., до 415 за формою 1953 р. Така деталізація не була виправдана.

За часів побудови соціалізму в СРСР структура бухгалтерського балансу промислових підприємств визначалась переважно їх фінансовими відносинами з державним бюджетом та вищестоящими органами управління. Це зумовило зникнення з балансів цілого ряду статей, які до 1930 р. розміщувались в балансі під назвою «Капітали» (статутний, акціонерний, амортизаційний, резервний). Відпала потреба і у таких контрпасажах, як «Нерозподілені акції та паї», «Акціонери по розрахунках за акції». Кредитна реформа спричинила зникнення великої групи активних і пасивних статей, зокрема, зникли статті, які відображали рахунки одержаних та виданих векселів. Після проведення відповідних заходів число балансових статей скоротилось приблизно на чверть. Баланс промислового підприємства 1958 року вже передбачав 149 рядків, включаючи проміжні підсумки, а з додатковими довідками – 170 рядків.

У цей період світова економіка розвивалася на основі пріоритетності приватної форми власності, у зв'язку з чим на формування балансу впливали інші чинники. З початку ХХ ст. бухгалтерський баланс починає формуватися у межах облікових концепцій, що кожна із яких має свої особливості. Ними є [38]:

– рівень державного впливу на організацію системи обліку на підприємстві. Країни, для яких характерна кодифікована система права, процеси організації і ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності є чітко регламентованими. Країни, у яких переважає прецедентна система законотворення, застосовують довільний підхід до організації бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності. Через це основні принципи ведення обліку і складання фінансової звітності встановлюються професійними організаціями;

– орієнтація на задоволення інформаційних потреб користувачів інформації, які є основними постачальниками капіталу в країні (банки, держава, акціонери). Від того, яка група користувачів є основним постачальником капіталу, залежить мета бухгалтерського обліку, його якісні характеристики та основні принципи побудови. У країнах, де основними кредиторами підприємств є держава і банки, бухгалтерський облік орієнтований на задоволення потреб фіскальних органів та кредитних організацій. Якщо ж формування капіталу прямо пов'язано із ступенем розвитку фондового ринку і присутня жорстка конкурентна боротьба за джерела інвестицій, то бухгалтерський облік підприємств орієнтується на запити потенційних інвесторів і кредиторів;

– пріоритетність макро- або мікроінтересів держави. Макроекономічні інтереси держави, це, насамперед, зацікавленість у розширенні експортно-імпортних операцій, залученні іноземного капіталу, входження у світове співтовариство. Перед країною, що поставила такі цілі, постає питання уніфікації облікових стандартів із стандартами країн-партнерів. Якщо ж, першочерговим завданням держави є вирішення внутрішніх економічних проблем, облікова концепція буде знаходитися під впливом національних традицій, що мають свої особливості у кожній країні.

Отже, формування певної облікової концепції відбувається під впливом всієї сукупності перерахованих вище факторів.



До найбільш поширених облікових концепцій, що зумовили набуття бухгалтерським балансом його особливостей відносяться:

- англо-американська облікова концепція, що використовується в Австралії, Великій Британії, Канаді, Новій Зеландії, США, Японії;
- континентальна облікова концепція, що широко розповсюджена у більшості західноєвропейських країн.

Для країн, що відносяться до англо-американської облікової концепції характерний довільний підхід до ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Основою такого підходу є принцип «дозволено те, що не заборонено». Облікові стандарти у цих країнах не регламентуються державою, а розробляються професійними організаціями і носять не обов'язковий, а рекомендаційний характер. Ними передбачаються загальні принципи побудови обліку та звітності, усе інше визначається підприємством самостійно. Особливістю складання балансу у країнах, що відносяться до англо-американської облікової концепції, є відсутність жорсткої законодавчої регламентації порядку оцінки статей балансу, його змісту, структури та форми подання.

На відміну від англо-американської облікової концепції, у західноєвропейських країнах, яким притаманна континентальна облікова концепція, стандартам обліку і звітності надається статус законів. При цьому форма, зміст і структура бухгалтерського балансу визначені чинним законодавством та є обов'язковим для складання усіма підприємствами. Уніфікація балансу відповідно до вимог міжнародних стандартів почалася у 70-х рр. ХХ ст., коли професійними провідними організаціями провідних країн світу було створено Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (зараз, Комітет з міжнародних стандартів фінансової звітності (КМСФЗ). Нині, це незалежна організація до якої входять представники більше ста країн світу, основною метою якої є розробка та впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ).

У більшості країн, що застосовують континентальну облікову концепцію, статті активу балансу розміщені у порядку зростання їх ліквідності, а статті пасиву - у порядку скорочення термінів їх погашення. У деяких країнах статті балансу групуються ще й за економічним змістом. Наведені особливості балансу в межах різних облікових концепцій більше стосуються формату даного звіту. Проте, кожна країна має власні особливості щодо визнання, оцінки і відображення в обліку окремих видів активів, зобов'язань і капіталу, що суттєво впливають на зміст бухгалтерського балансу.

Таким чином, набуття бухгалтерським балансом характерних для нього сьогодні рис і особливостей відбулося на четвертому етапі його розвитку. У цей час використання бухгалтерського балансу здійснюється у двох напрямках: як елементу методу бухгалтерського обліку для узагальнення облікової інформації та контролю за правильністю ведення бухгалтерського обліку; як форми фінансової звітності, що відображає фінансовий стан підприємства і використовується різними користувачами для прийняття рішень.

Розвиток ринку капіталу, пов'язаний із виникненням та функціонуванням транснаціональних корпорацій, інформатизація та глобалізація суспільства обумовили початок останнього етапу розвитку бухгалтерського балансу. Це пов'язано з тим, що здійснення ефективного управління потребувало однорідної облікової інформації, яку не можливо було отримати у зв'язку із розбіжностями у веденні обліку та складанні звітності різних країн. У відповідь на це, почали формуватися міжнародні стандарти обліку і звітності, метою створення яких стала уніфікація вимог до облікової інформації, у тому числі й до бухгалтерського балансу.

На останньому етапі розвиток бухгалтерського балансу відбувається у напрямі його застосування як форми фінансової звітності, яка у майбутньому має стати уніфікованою інформаційною базою для відображення стану активів, зобов'язань та власного капіталу підприємства. Негативним аспектом розвитку бухгалтерського балансу на даному етапі є поступова втрата його значимості як елементу методу бухгалтерського обліку.

## **2.2. Порядок відображення даних про фінансово-майновий стан у Балансі підприємства**

Сучасна форма балансу, як одна із форм фінансової звітності регламентується національним (положенням) стандартом бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Статті балансу є однойменними і комплексним. Одинійменні характеризують стан якось одного виду активів або джерел їх формування. Наприклад, поточні фінансові інвестиції, зареєстрований капітал, капітал в дооцінках і т.п. Комплексні статті характеризують стан кількох активів або джерел їх формування. Наприклад, до статті «виробничі запаси» входять малоцінні і швидкозношувані предмети, сировина і матеріали, паливо, будівельні матеріали і т.д.

Формування Балансу є досить трудомістким процесом, що вимагає великого переліку облікових робіт. В його складі можна виділити дві складові: змістовну, що відображає фундаментальні концепції фінансового обліку та технологічну, яка включає методику складання балансу.

Змістовний аспект формування балансу відображений в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку та Міжнародних стандартах фінансової звітності.

Перелік облікових стандартів, які використовують при складанні балансу можна згрупувати у три групи :

- ті, що містять загальні вимоги до форми і змісту балансу, порядок розкриття його елементів згідно з розміром підприємства ;
- ті, що містять напрямки формування даних для заповнення статей балансу, а також умови визнання і оцінки активів, зобов'язань, власного капіталу підприємства на звітну дату;
- ті, що містять методологічні аспекти підготовки в обліку даних, яка визначають оцінювання та подання статей балансу.

Вивчення міжнародних стандартів обліку дає можливість стверджувати, що вони не регламентують форму балансу, а лише відображають мінімально

необхідну сукупність показників, які повинні там знайти своє відображення. Цю сукупність можна збільшити за рахунок додаткових статей, які керівництво вважає суттєвими для достовірного відображення фінансового стану.

Технологічний процес формування балансу можна представити як сукупність робіт, в результаті яких отримують вихідну інформацію у вигляді показників, які характеризують стан активи, власний капітал та зобов'язання підприємства. Баланс складають на останній календарний день звітного періоду. Господарюючі суб'єкти можуть не наводити у Балансі статті, які не містять даних, за винятком випадків, коли такі дані були наявні у попередньому звітному періоді (п. 4р. II НП(С)БО 1). До Балансу можна додавати лише ті статті, які передбачені додатком 3 до НП(С)БО 1, зі збереженням вказаного коду. При цьому враховують, щоб інформація додаткової статті була суттєвою і оцінку такої статті можна було б достовірно визначити [50].

Як відомо, у Балансі показують три елементи фінансової звітності: активи, власний капітал і зобов'язання. Відповідно до НП(С)БО 1 п.3 активами визнають ресурси, які є джерелом економічної вигоди підприємства. Якщо при складанні Балансу з'ясується, що майнові цінності не зможуть принести ніяких вигід, то вони не мають показуватись у активів. Вартість таких матеріальних цінностей потрібно списати на витрати і показати у складі інших операційних витрат у Звіті про сукупний дохід.

Варто зазначити, що Баланс відображає капітал підприємства, адже з економічної позиції капітал є вартістю, яка приносить додаткову вартість, тобто він є джерелом економічної вигоди для підприємства. Активи балансу характеризують матеріальну складову капіталу підприємства. Пасив відображає фінансову структуру капіталу, показує джерела його формування. З цих позицій виокремлюють власний і позиковий капітал.

Статті активу відображають у 3-х розділах на підставі залишків рахунків 1-го класу «Необоротні активи», 2-го класу «Запаси», 3-ого класу «Кошти, розрахунки та інші активи». Активи у вітчизняному Балансі відображають у порядку зростання ліквідності. У першому розділі активу балансу

відображається вартість необоротних активів. Ними є нематеріальні активи, основні засоби, інвестиційна нерухомість, незавершені капітальні інвестиції, довгострокові біологічні активи, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість.

У другому розділі балансу відображають вартість оборотних активів, які призначені для використання протягом операційного циклу підприємства або протягом року з дня складання балансу. Такими активами є грошові кошти та їх еквіваленти, запаси, різні форми поточної дебіторської заборгованості, поточні фінансові інвестиції, витрати майбутніх періодів.

Вартість необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу вказують у третьому розділі активу балансу. Для таких активів виконуються одночасно такі умови:

- підприємство планує отримати економічні вигоди від таких активів не в процесі їх використання за своїм основним призначенням;
- їх можна реалізувати в теперішньому вигляді;
- термін продажу не перевищує один рік з дня складання балансу і ймовірність такого продажу є досить високою.

Статті пасиву відображають у 5-х розділах на підставі рахунків класів 4-го класу «Власний капітал та забезпечення зобов'язань», 5-го класу «Довгострокові зобов'язання», 6-го класу «Поточні зобов'язання».

Перший розділ пасиву балансу дозволяє отримати інформацію про власний капітал і його складові елементи. Власний капітал підприємства вноситься власниками підприємства у момент його створення, накопичується продовж всього строку існування у вигляді резервів, частини чистого прибутку, яка залишається після сплати податків, дооцінки активів, безоплатно отриманих активів. Різниця між активами підприємства і його зобов'язаннями дозволяє підрахувати величину власного капіталу. У момент створення підприємства, коли у нього немає заборгованості, власний капітал дорівнює активам. Треба зазначити, що власний капітал є необхідним для початку та продовження

бізнесу. Ту частину активів підприємства, яка покрита власним капіталом називають його чистими активами.

При формуванні валюти балансу береться до уваги лише оплачена частина зареєстрованого капіталу. На неоплачену частину, яку відображають у дужках пізніше зменшують загальну величину власного капіталу. Підлягає вилученню із загального обсягу власного капіталу ще і фактична собівартість акцій власної емісії та часток викуплених підприємством у його учасників з метою перепродажу, анулювання чи розповсюдження серед своїх працівників.

Оскільки позиковий капітал підприємство використовує на умовах платності та повернення, то його облікові стандарти характеризують його як зобов'язання, що є результатом минулих подій і виконання яких, як очікується, приведе до зменшення активів підприємства. Заборгованість підприємства вважаються зобов'язаннями, коли [25]:

- існують на певний момент і утворюються в результаті минулих фактів господарської діяльності, за які підприємство несе відповідальність;
- передбачають майбутні виплати з метою здійснення звичайної діяльності та збереження ділових зв'язків підприємства;
- мають обов'язковий характер;
- існує визначений термін виконання, хоча точна дата може бути невизначеною;
- можна встановити суб'єктів – кредиторів, якщо не під час визнання зобов'язання, то під час його виконання.

Інформацію про довгострокові зобов'язання, які будуть знаходитися в обороті підприємство більше одного року наводять у другому розділі балансу. Сюди входять довгострокові кредити банків, заборгованість за виданими довгостроковими векселями та випущеними облігаціями тощо, а ще відстрочені податкові зобов'язання. Крім того, тут відображають вартість сформованих резервів на довгострокові забезпечення наступних витрат та платежів, а саме: витрати на виплату відпусток, додаткових пенсій, гарантійних зобов'язань тощо, а ще отримане цільове фінансування. Треба зазначити, що формування

резервів здійснюється на суб'єктивній основі з використанням попередніх оцінок.

Поточні зобов'язання підприємства, строк погашення яких припадає на звітний період відображаються у третьому розділі балансу. До них відносять короткострокові кредити банків та позики небанківських установ, поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги. Крім того, тут відображають доходи майбутніх періодів – доходи, які отримані протягом поточного або попередніх звітних, а будуть визнані такими лише у в майбутніх звітних періодах (наприклад, одержані авансові платежі за надане в оренду майно тощо).

У четвертому розділі пасиву наводять дані про зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу та групами вибуття.

Методика формування Балансу подана у додатку Б.

Варто відмітити прямий або опосередкований вплив елементів облікової на статті бухгалтерського Балансу. Значну частку у структурі майна підприємств займають необоротні активи, тому для достовірного відображення у бухгалтерському балансі необоротних активів важливого значення набуває вибір методів нарахування амортизації. Серед фахівців досить поширеним є твердження про доцільності і економічну ефективність застосування прискорених методів нарахування амортизації. Такі методи забезпечують постійне прогресивне зменшення витрат на амортизацію протягом терміну корисного використання об'єкта. Через це вартість активів значно зменшується протягом перших років використання та залишається практично незмінною в останні. Застосування прискорених методів нарахування амортизації веде до росту витрат і зменшенню податку на прибуток.

На вартість основних засобів впливає такий елемент облікової політики як порядок їх переоцінки та термін корисного використання. Доцільно вказати, що досягнути ефекту прискореної амортизації можливо і при використанні на прямолінійного методу нарахування амортизації при проведенні об'єктивних переоцінок і зменшенні терміну корисного використання об'єкта. Строк

корисного використання основних засобів є ще одним із елементів облікової політики, який впливає на їх балансову вартість, бо встановлюється і переглядається підприємством самостійно, виходячи з очікуваних економічних вигід від їх використання і їх зміни. Обґрунтувати тривалість строку корисного використання об'єкта досить складно. Науковцями пропонується декілька способів визначення строку корисного використання об'єкта основних засобів [53, с. 117]:

- досвідний спосіб, виходячи із накопиченого досвіду на підприємстві;
- документальний спосіб, згідно із технічною документацією, що додається до об'єкта;
- експертний спосіб, що передбачає використання послуг експерта.

Результати, які отримані при використанні даних підходів можна вважати умовними, адже на реальний термін використання кожного окремого об'єкта активів впливає багато факторів, серед яких можна виокремити рівень його технічного і ремонтного обслуговування, інтенсивність експлуатації. Через це термін корисного використання кожного об'єкта основних засобів можна вважати випадковою величиною.

Поріг суттєвості при переоцінювання основних засобів є ще одним елементом облікової політики, яка впливає на їх вартість. Згідно з Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку основних засобів (п. 34) [41] існує два альтернативних способи його визначення: величина, що дорівнює 1 відсотку чистого прибутку (збитку) підприємства, або величина, що дорівнює 10 відсотковому відхиленню залишкової вартості об'єктів основних засобів від їх справедливої вартості. Прості арифметичні підрахунки показують, що при отриманні підприємством чистого прибутку у розмірі 1000 грн. і використання другого способу встановлення порогу суттєвості, облікові працівники зможуть проводити переоцінку основних засобів, якщо їх залишкова вартість більше, ніж на 10 грн. відрізняться від справедливої вартості об'єкта. Це свідчить про нерівноправність і вартісну невідповідність вказаних способів при визначенні порогу суттєвості з метою проведення



переоцінки основних засобів і, загалом, економічну недоцільність застосування другого способу.

Амортизація малоцінних необоротних матеріальних активів і бібліотечних фондів, відповідно до п. 27 П(С)БО 7 «Основні засоби», поряд з іншими методами може нараховуватися у розмірі 100 % їх вартості у першому місяці використання об'єкта. Науковці [52] застерігають щодо необґрунтованості методу нарахування амортизації, бо нівелює різницю між оборотними й необоротними активами та призводить до нерівномірного накопичення витрат і порушення принципу відповідності доходів і витрат є цілком виправданою. Крім того вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів є також елементом облікової політики підприємства.

При відображенні в обліку і бухгалтерському Балансі нематеріальних активів, у Наказі про облікову політику повинні бути зазначені критерії обґрунтування строку корисного їх використання та вибору методу нарахування амортизації.

При відображенні в обліку і бухгалтерському Балансі запасів елементами облікової політики є методи обліку транспортно-заготівельних витрат і оцінки вибуття запасів.

Елемент облікової політики, що суттєво впливає на величину оборотних активів є методи визначення резерву сумнівних боргів. Більш поширеним є метод, який ґрунтується на застосуванні коефіцієнта сумнівності. Застосування методу, який ґрунтується на аналізі платоспроможності окремих дебіторів, є проблематичним, бо визначити зразу ту заборгованість, яка є безнадійною важко.

Ще одним елементом облікової політики, що впливає на дані Балансу є методи обліку фінансових інвестицій. Фінансові інвестиції при отриманні оцінюються за собівартістю; на дату формування Балансу – за справедливою вартістю, за амортизованою собівартістю, за методом участі у капіталі. Облікова політика підприємства має відображатися особливості застосування

вказаних методів щодо кожного об'єкта, організацію облікових робіт і потреби в інформації для прийняття рішень [39].

При наявності у підприємства пов'язаних сторін складовим елементом облікової політики є вибір методів оцінювання активів та зобов'язань в операціях з ними. Згідно з П(С)БО 23 «Розкриття інформації про пов'язані сторони» (п. 6) [61] методами оцінки активів та зобов'язань в операціях пов'язаних сторін: порівняльної неконтрольованої ціни; ціни перепродажу; «витрати плюс»; балансової вартості.

У наказі про облікову політику підприємства має бути наявна інформація з вибраного методу обліку фінансових витрат. Такі витрати включають до складу витрат звітного періоду або капіталізують у вартості кваліфікаційного активу. Вибраний метод обліку фінансових витрат впливає на склад активів і пасивів Балансу. Включення підприємством фінансових витрат до складу витрат періоду веде до зменшення обсягу нерозподіленого прибутку, що зумовлює зменшення вартості майна підприємства. Капіталізація витрат у вартості кваліфікаційного активу зумовлює ріст зростання необоротних або оборотних активів, що залежить від виду кваліфікаційного активу. Протягом терміну створення кваліфікаційного активу, сума капіталізованих витрат знаходить своє відображення у Балансі у складі незавершених капітальних інвестицій або незавершеного виробництва, а після введення в дію кваліфікаційного активу – у складі вартості такого активу.

Оприлюднення фінансової звітності дозволяє власникам здійснювати контроль за роботою найманих менеджерів, а також «рекламувати» підприємство як об'єкт інвестування для потенційних інвесторів. З метою підвищення інвестиційної привабливості підприємства, менеджери намагаються сформуванню таку звітність, яка б відображала «модель рентабельного підприємства». З цією метою при формуванні облікової політики обирають такі елементи, які дозволяють зменшити витрати та збільшити доходи підприємства. Для цього встановлюють максимально можливий строк експлуатації основних засобів та нематеріальних активів, прямолінійний метод

нарахування амортизації; вибирають метод ФІФО для оцінювання вибуття запасів, що дозволить при інфляції зменшити суми витрат звітного періоду; застосовують метод нарахування сумнівних боргів, який забезпечить його мінімальну величину; передбачають обов'язковість капіталізації витрат, пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу. Застосування даного підходу приведе до збільшення податкового тиску і знизить показники ділової активності підприємства.

Якщо метою підприємства є зниження оподаткованого прибутку, то при визначенні облікової політики вибирають найменший термін використання основних засобів та нематеріальних активів, прискорені методи нарахування амортизації необоротних активів, витрати, пов'язані із створенням кваліфікаційних активів відносять до витрат звітного періоду.

За отриманими результатами можна зробити висновок, про неможливість формування універсальної облікової політики, яка б позитивно впливала на всі групи показників. Але, використовуючи певні інструменти облікової політики, можна розробити комплекс заходів, спрямованих на зміну певних показників Балансу (ліквідності, рентабельності і ін.).

### **2.3. виправлення помилок, відображення змін та впливу інфляції у Балансі**

Досить часто виникає потреба у коригуванні показників Балансу внаслідок виправлення помилок, допущених у попередніх періодах, а також внаслідок змін облікової політики, облікових оцінок. Порядок виправлення помилок та коригування показників фінансової звітності, розкриття інформації про події, які відбуваються після дати Балансу регламентує П(С)БО 6 «Виправлення помилок і змін у фінансових звітах» [62] та МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки»[45].

Помилки минулих років ділять на:

- ті, які вплинули на суму доходів і витрат за попередні періоди і внаслідок цього на суму прибутку за ці періоди, яка сформувала показник нерозподіленого прибутку в балансі на початок звітнього року;

- ті, які не вплинули на суму доходів і витрат за попередні звітні періоди (неправильна класифікація статей активу і пасиву).

Алгоритм дій при виправленні помилок минулих років, які вплинули на нерозподілений прибуток відображено на рис. 2.2.

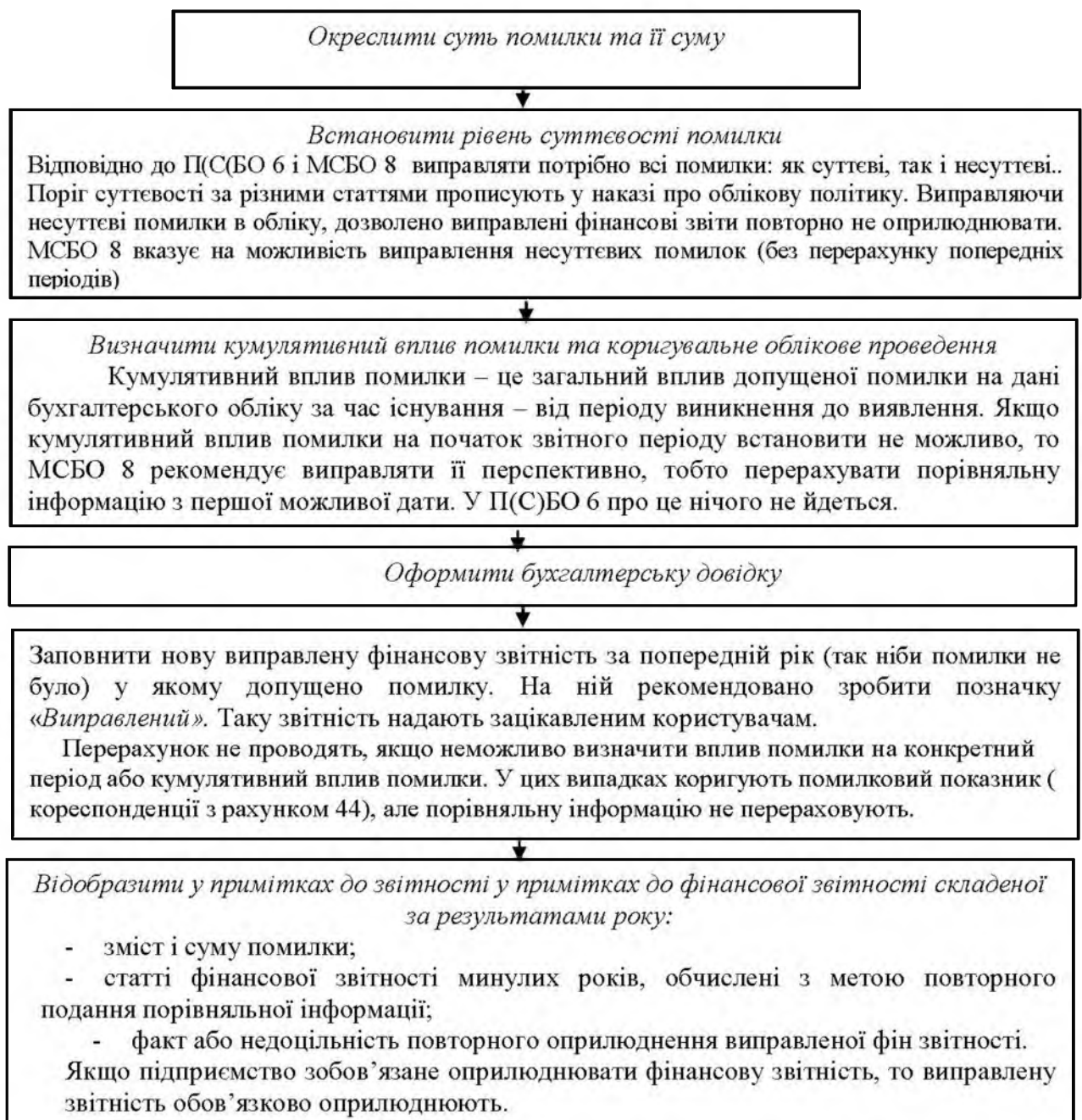


Рис. 2.2. Алгоритм дій при виправленні помилок минулих років, які вплинули на нерозподілений прибуток

Помилки минулих років, які вплинули на суму доходів і витрат виправляють, коригуючи сальдо нерозподіленого прибутку 44 (п.4 П(С)БО 6) на початок року у кореспонденції з відповідними рахунками класу 1-6 (залежно від суті помилки і її впливу). Коригування проводять навіть тоді, коли відсутнє сальдо нерозподіленого прибутку, тобто якщо підприємство спрацювало із збитками або на нуль.

Виправлення помилки оформляють бухгалтерською довідкою, в якій описують, причину помилки, помилкові облікові проведення, які були зроблені у минулих періодах, дати посилення на документ й облікові реєстр, у яких її допущено, вказують на кумулятивний вплив помилки – на які статті звітності вона вплинула, зміст, суму та кореспонденцію рахунків, якою виправляють помилку. Довідку підписує працівник, який її склав та, після перевірки – головний бухгалтер. Далі за даними цих проведенень коригують відповідні статті фінансової звітності згідно п. 4, п. 5 П(С)БО 6 [62]. Цей факт розкривають у примітках до фінансової звітності, а також наводять інформацію про помилки: їх зміст, суму. Крім того, зазначають статті, які були перераховані внаслідок виправлення помилки та з метою подання порівняльної інформації. Підприємство має прийняти рішення про повторну публікацію фінансової звітності за період, в якому були допущені помилки. У примітках вказується на факт оприлюднення виправленої фінансової звітності або недоцільність повторного оприлюднення (залежно від суттєвості помилки).

Помилки, які не вплинули на нерозподілений прибуток виправляють шляхом коригування відповідних статей балансу без коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року. Алгоритм дій при виправленні помилок минулих років, які не вплинули на нерозподілений прибуток показано на рис. 2.3. Такі помилки не потребують коригування сальдо рах.44. Для їх виправлення потрібно спочатку сформулювати суть помилки, суму та з'ясувати на чому вона позначилася. За суттю можна помилки поділити на:

- неточності в облікових проведеннях;

- при правильних облікових проведеннях та сум за ними неправильне рознесення за статтями звітності;
- викривлення в не облікових, а даних щодо прибутковості акцій тощо.

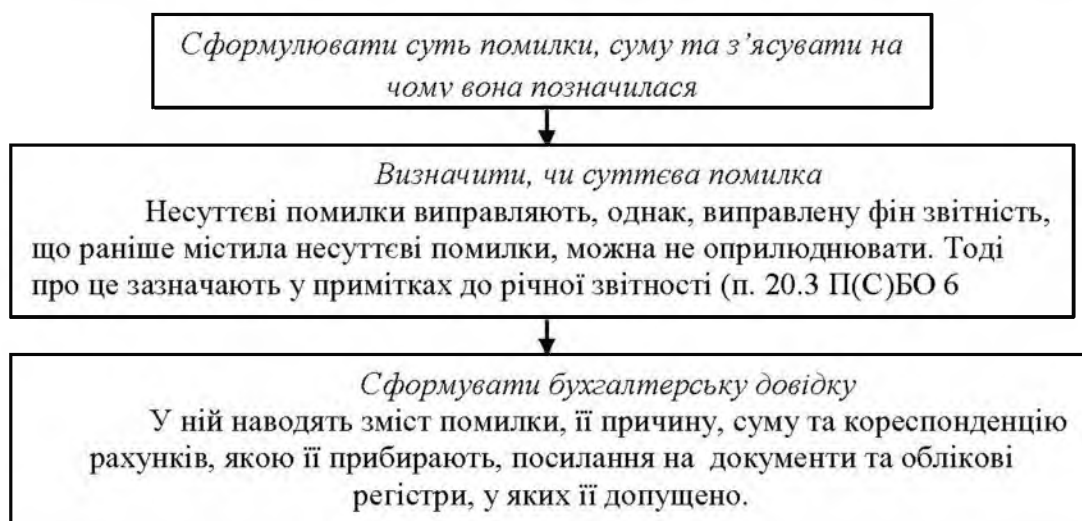


Рис. 2.3. Алгоритм дій при виправленні помилок минулих років, які не вплинули на нерозподілений прибуток

При усуненні несуттєвих помилок виходять з позиції доцільності. Виправлену фінансову звітність, яка містила несуттєві помилки, можна не оприлюднювати. Інформацію про даний факт зазначають у примітках до річної звітності (п. 20.3 П(С)БО 6) [62].

У бухгалтерській довідці, як і у попередньому випадку, наводять зміст помилки, її причину, суму та кореспонденцію рахунків, якою цю помилку виправляють, посилаються на документи та облікові регістри, у яких її допущено. Довідку підписує працівник, який її склав, і після перевірки — головний бухгалтер.

Варто зазначити, що до виправлення помилок не застосовується строк давності. Це значить, що у фінансовій звітності можна виправляти помилку за будь-який період. У податкових розрахунках вплив помилок обмежений 1095 днями, що слідує за днем граничного строку подання податкової декларації, для якої застосовувалися дані щодо фінансового результату із Звіту про сукупний дохід (ст. 102 ПКУ) [58].

Не розглядаються як помилки зміни облікових оцінок. Облікова оцінка – це приблизне оцінювання об'єктів обліку за відсутності точних методів вимірювання. Зміна резерву сумнівних боргів, зміна забезпечення оплати відпусток чи гарантійних зобов'язань, зміна справедливої вартості активів, зміна ліквідаційної вартості основних засобів чи строків їх корисного використання є прикладом зміни облікової оцінки.

Крім того, у П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» визначається вплив подій після дати балансу на дані бухгалтерського обліку та фінансову звітність господарюючих суб'єктів, розглядаються випадки необхідності коригувань відповідних активів і зобов'язань та методи здійснення коригувань, наводиться інформація про події після дати балансу, які не вимагають зміни облікових даних і фінансової звітності. П(С)БО 6 передбачено, що якщо події після дати балансу свідчать про наміри підприємства припинити діяльність або просто неможливість її продовження, то фінансова звітність складається без застосування принципу безперервності діяльності.

Подія після дати балансу – подія, яка відбувається між датою балансу та датою затвердження керівництвом фінансової звітності, підготовленої до оприлюднення, яка вплинула чи може вплинути на фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства. Орієнтовний перелік подій після дати балансу наведено в додатку до П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»[62].

При значному рівні інфляції в країні, фінансову звітність не можна вважати корисною, через це виникає необхідність її коригування. Рекомендації щодо перерахунку показників фінансової звітності у цьому випадку дає П(С)БО 22 «Вплив інфляції» [59]. Його положення поширюється на ті господарюючі суб'єкти, які відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» повинні оприлюднювати свою річну фінансову звітність. Винятком є бюджетні установи та підприємств, які формують та звітність за МСФЗ.

У міжнародній практиці високі темпи інфляції називають «гіперінфляцією». Порядок відображення у фінансовій звітності наслідків гіперінфляції визначається Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції» [44]. Зауважимо, що питання про його застосування вирішується на підставі професійного судження керівництва підприємством.

Показники річної звітності перераховуються з використанням коефіцієнту коригування. Він визначається як відношення індексу інфляції на дату балансу та індексу інфляції на дату визнання (переоцінки) відповідної статті звітності. Потрібно зазначити, що коригування звітності здійснюється тоді, коли кумулятивний приріст інфляції (добуток індексів інфляції за період, що складається з трьох останніх років, включаючи звітний) складає 100% і більше. Індекс інфляції оприлюднюється Державною службою статистики.

Основна концепція коригування полягає у тому, що підприємство спочатку формує річну фінансову звітність на підставі даних реєстрів і рахунків бухгалтерського обліку, а після проводить перегляд кожної статті та здійснюють коригування її показників за необхідності. При цьому результати коригування у реєстрах і на рахунках бухгалтерського обліку не відображаються. Оприлюднюють фінансову звітність вже з врахуванням інфляційних змін. Варто зазначити, що коригування здійснюють окремо по кожному необоротному активу, кожному виду запасів, кожній статті немонетарної заборгованості і т. п.

Порядок коригування статей Балансу згідно П(С)БО 22 і МСБО 29 представлено у табл. 2.1. Подана інформація свідчить, що ті статті Балансу, показники яких відображаються за справедливою вартістю, не підлягають коригуванню на індекс інфляції. А ті статті, які відображаються за первісною вартістю, коригують з урахуванням значення індексу інфляції, у тому періоді, коли відповідний актив чи зобов'язання були визнані.



Таблиця 2.1.

## Порядок коригування статей Балансу згідно П(С)БО 22 і МСБО 29

| Стаття фінансової звітності   | Норма                         | Порядок відображення у фінансової звітності  |
|---|-------------------------------|--|
| <b>1. Монетарні статті фінансової звітності</b>   |                               |  |
| 1. Монетарні активи і монетарні зобов'язання, які згідно з договором між підприємством і іншою стороною підлягають індексації (депозити, облігації і т. п.)                       | п. 5 П(С) БО 22, § 12 МСБО 29 | Відображають у балансі в сумі, передбаченій договором  |
| 2. Інші монетарні статті  |                               | Не коригують   |
| <b>2. Немонетарні статті фінансової звітності</b>   |                               |  |
| 1. Немонетарні статті, відображені за справедливою вартістю, визначеною на дату балансу (кінець звітного року)  | п. 6 П(С) БО 22               | Не коригують   |
| 2. Немонетарні статті, відображені за справедливою вартістю, визначеною не на дату балансу (кінець звітного року)   |                               | Коригують з використанням індексу інфляції на дату переоцінки  |
| 3. Немонетарні статті, відображені за первісною або залишковою вартістю   | п. 7 П(С) БО 22, § 14 МСБО 29 | Коригують із застосуванням індексу інфляції на дату визнання відповідного активу <sup>(1)</sup> , зобов'язання і власного капіталу |
| <sup>(1)</sup> Якщо підприємство придбало актив на умовах відстрочення платежу без сплати відсотків, то коригування здійснюють з дати платежу, а не з дати оприбуткування активу. |                               |  |

Згідно з п. 10 П(С) БО 22 та § 24 МСБО 29 суми дооцінки активів, які відображаються у складі власного капіталу, у скоригований Баланс не включають. Показник нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) розраховують шляхом віднімання від скоригованих показників активу скориговані показники пасиву балансу. Для розрахунку амортизації і відображення у бухгалтерському обліку інших операцій, застосовують не дані гіперінфляційної фінансової звітності, а невідкориговані дані, а саме дані бухгалтерського обліку. А на дату балансу знову проводять коригування показників фінансової звітності на індекс інфляції. Також варто відзначити, що коригувати на індекс інфляції показники статей Балансу потрібно і на початок звітного періоду.

У примітках (поясненнях) до скоригованої фінансової звітності зазначається: факт коригування; сума коригування амортизації основних засобів; розрахунок коригування собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг); індекси інфляції на дату коригування та її показники протягом поточного та попереднього звітних періодів, які були використані для коригування фінансової звітності.

### РОЗДІЛ 3

## ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ПОКАЗНИКІВ БАЛАНСУ ТА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

### 3.1. Організація і планування аудиту показників Балансу

З метою підвищення ефективності своєї роботи аудитор планує перевірку, виділяючи у ній певні етапи. Так, процес аудиторської перевірки можна представити у таких трьох етапах: підготовчому, основному і заключному.

На підготовчому етапі аудитор здійснює пошук клієнта, знайомиться з його діяльністю, розробляє стратегію і тактику перевірки, встановлює рівень суттєвості помилок, визначає аудиторський ризик, підбирає необхідну нормативно-правову базу, укладає договір з надання послуг. Основними робочими документами цього етапу є лист-пропозиція на здійснення аудиту, лист-зобов'язання ( лист-угода), план та програма перевірки, договір.

Треба зазначити, що висловленню згоди аудитора на проведення аудиту передують попереднє обстеження клієнта, бо його непродуманий вибір може привести не тільки до фінансових втрат, а й до втрати репутації. Порядок отримання попередньої інформації про клієнта регламентує МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» [46]. За результатами обстежень таких обстежень аудитор приймає рішення щодо роботи з клієнтом.

При попередньому обстеженні аудитор намагається отримання інформацію про особливості галузі у якій працює клієнт, стан його підприємницької діяльності, стан обліку і внутрішнього господарського контролю, стиль керівництва, рівень кваліфікації персоналу, характер та проблеми взаємовідносин з контрагентами і т.п. Якщо облік на підприємстві клієнта автоматизовано, то аудитор повинен обговорити з керівництвом можливість використання експертів для оцінки комп'ютерної системи, а також методів документальної перевірки (опрацювання електронних форм документів

або друк документів, підготовлених в середовищі комп'ютерних технологій. Крім того, якщо перед аудитором будуть поставлені завдання, що вимагатимуть знань ергономіки, фізіології та психології праці, біомеханіки, техніки безпеки, санітарії і гігієни праці і т.п., то це також потребуватиме використання експертів певного профілю.

Зібрана аудитором інформація про діяльність клієнта дозволяє йому визначити коло проблем, для вирішення яких необхідно залучати сторонніх спеціалістів.

Попереднє обстеження здійснюють на основі методик, які аудитор розробляє самостійно, використовуючи:

- власне спостереження за діяльністю клієнта;
- опитування працівників, попередніх аудиторів, третіх осіб, експертів на основі розроблених анкет;
- знайомство із звітами внутрішнього аудитора, попереднього аудитора;
- аналітичні процедури;
- вивчення офіційної статистики, ділової періодики.

Після прийняття рішення про співпрацю і укладення договору, аудитор розробляє стратегію і тактику аудиторської перевірки, яка втілюється у підготовці плану і програми перевірки. У плані відображаються види запланованих робіт, період їх проведення, виконавці; вказується аудиторський ризик і рівень суттєвості, які дозволяють вважати інформацію достовірною. Програма деталізує план і відображає перелік аудиторських процедур, які аудитор повинен виконати для формування кваліфікованої думки про об'єкт дослідження. Крім того в програмі зазначається бюджет часу на виконання аудиторських процедур, їх виконавець, індекс робочого документа, в якому відображені її результати.

Необхідно відмітити важливість робіт з складання плану і програми перевірки. Вони допомагають раціонально організувати роботу усіх її учасників (в т.ч. консультантів, експертів, працівників підприємства, які задіяні у перевірці), виділити ті питання, які потребують особливої уваги, а

також дозволяє контролювати виконання аудиторських процедур. У додатках В і Г представлено можливу форму анкети тестів внутрішнього контролю системи бухгалтерського обліку та програму аудиту фінансової звітності підприємства.

Варто зазначити, що аудитор може обговорити окремі складові плану і програми перевірки з керівництвом клієнта для підвищення дієвості аудиту і узгодження своїх дій з роботою персоналу. Проте сформовані стратегія і тактика аудиторської перевірки є об'єктом відповідальності лише аудитора.

Плануючи свою роботу, аудитор повинен оцінити аудиторський ризик, під яким розуміють ризик висловлення неадекватної думки про об'єкт дослідження. Основними факторами аудиторського ризику є ефективність системи обліку, і внутрішнього контролю на підприємстві клієнта, а також ефективність застосування контрольних процедур самим аудитором. У зв'язку з цим виділяють три складові аудиторського ризику: властивий ризик, ризик контролю і ризик невиявлення, які дозволяють оцінити основні фактори ризику. Два перших види ризиків не залежать від аудитора є результатом діяльності клієнта, тому за них відповідальності він не несе. Ризик не виявлення пов'язаний з діяльністю аудитора, характеризує його роботу. Через це аудитор відповідає за його рівень і намагається знизити.

Ризик невиявлення суттєвих помилок у результаті шахрайства значно більший, ніж ризик невиявлення ненавмисних помилок, тому що шахрайство супроводжується такими діями як – змова, підробка документів, неправильне надання інформації аудитором. Основними процедурами, які виконує аудитор для ідентифікація ризиків внаслідок шахрайства є:

1. Подання запитів тим, кого наділено найвищими повноваженнями, управлінському персоналу, працівникам служби внутрішнього аудиту, іншим працівникам стосовно їх власної оцінки ризику помилки і шахрайства. Це дозволить з'ясувати чи відомі їм факти шахрайства або підозра в них; чи існують підрозділи, сегменти бізнесу, типи операцій, де існує ймовірність помилки. Якщо аудитор підозрює підробки документів, то може скористатися

процедурами подальшого розслідування, які можуть охоплювати підтвердження третьою стороною, або використання роботи експерта для оцінювання автентичності документа

2. Отримання письмових запевнень від управлінського персоналу і тих, кого наділено найвищими повноваженнями про те, що вони визнають свою відповідальність за організацію внутрішнього контролю для запобігання і виявлення шахрайства, розкрили аудитору інформацію щодо оцінки управлінським персоналом ризику того, що фінансова звітність може бути суттєво викривлена внаслідок шахрайства. Аудитор повинен зберігати професійний скептицизм протягом усього проведення аудиту, визначаючи можливість існування викривлень внаслідок шахрайства, незважаючи на минулий досвід аудитора стосовно сумлінності на чесності управлінського персоналу і тих, кого наділено найвищими повноваженнями. Якщо відповіді на запити управлінського персоналу є суперечливі, аудитор повинен дослідити суперечності.

3. Здійснення тестування системи внутрішнього контролю, щоб зрозуміти як ті, що наділені найвищими повноваженнями здійснюють нагляд за управлінським персоналом; внесення елемента непередбачуваності у використання аудиторських процедур (відвідування підрозділів та інвентаризація касової готівки без попередження); здійснення процедур підтвердження інформації працівниками підприємства; усне звернення до значних клієнтів та постачальників додатково до надсилання їм письмового підтвердження. Таке тестування дозволяє розрахувати ризик контролю, а також зробити висновок про надійність системи внутрішнього контролю, а отже і можливість покластися на неї у ході перевірки.

4. Ретроспективний огляд суджень і припущень, які були застосовані при визначенні облікових оцінок для операцій, облікове відображення, яких повністю чи частково будується на суб'єктивній думці виконавців. Це здійснюється з метою ідентифікації ознак, які свідчать про можливу

упередженість управлінського персоналу, що може привести до суттєвого спотворення фінансової звітності.

Перевіряючи застосування облікових оцінок, аудитор повинен виконати оцінити обґрунтованість припущень управлінського персоналу, а також точність і повноту даних, що є підставою для розрахунку облікової оцінки. Важливою є перевірка порядку розрахунків, які виконані під час оцінки. Аудитор повинен перевірити порядок обчислення, що застосовується суб'єктом господарювання для визначення облікових оцінок. При цьому аудитор може самостійно здійснювати оцінку або отримати незалежну оцінку і порівняти її обліковою оцінкою, підготовленою управлінським персоналом. Застосування аналітичних процедур для вивчення динаміки зміни облікових оцінок, порівняння облікових оцінок у попередні періоди з фактичними показникам дозволяє аудитору отримати доказ надійності порядку, який застосовує суб'єкт господарювання при розрахунку облікових оцінок, а також визначити необхідність коригування формул для їх визначення, аналізувати загальні тенденції щодо завищення чи заниження облікових оцінок.

На основному етапі аудиту аудитор виконує план і програму перевірки. Перевіряючи різні ділянки облікових робіт, досліджуючи документи і факти господарської діяльності, застосовуючи певні методи контролю, аудитор збирає необхідну кількість доказів щодо стану об'єкту дослідження. При цьому він користується як загальнонауковими методами (порівняння, аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання, вимірювання, абстрагування, експеримент, економіко-математичні і статистичні) так і методами, які напрацьовані наукою про господарських контроль (документальна і фактична перевірка, підтвердження, спостереження, опитування та аналітичні процедури).

Здійснення аудитором фактичної перевірки передбачає проведення інвентаризації, контрольних замірів робіт, які дозволяють встановити реальність їх виконання, контрольних запусків матеріальних ресурсів у виробництво з метою оцінки прогресивності процесу нормування.

До методів документальної перевірки відносять формально-логічну, яка

полягає у візуальній перевірці облікових з документів з метою виявлення фальсифікованих, арифметичній, яка використовується для встановлення правильності арифметичних розрахунків, узгодженості показників за суміжними періодами, перевірку по-суті, яка дозволяє встановити законність, доцільність і достовірність фактів господарської діяльності.

Аудитор може отримувати необхідну йому інформацію шляхом виконання суцільного або несучільного тестування. Суцільне тестування застосовують при виконанні процедур по суті у тому випадку, коли сукупність складається з невеликої кількості об'єктів; кожен з яких має велику вартість і їх неналежне відображення в обліку може суттєво впливати на спотворення фінансової звітності; високим є властивий ризик і ризик контролю, що робить суцільне дослідження елементів економічно виправданим.

Зарубіжний і вітчизняний досвід проведення аудиторських перевірок вказує на доцільність застосування вибіркового підходу до проведення аудиту. Широке застосування вибірових перевірок в аудиторській практиці зумовлене такими причинами:

- значна трудомісткість аудиторської перевірки;
- певна обмеженість аудитора в часі, тобто перевірка повинна закінчуватися в обумовлені в договорі строки;
- висока вартість оплати праці аудитора.

Вибіркова перевірка дозволяє:

- знизити вартість робіт за рахунок зниження трудомісткості (затрат часу і праці), але за обов'язкової умови – забезпечення належної якості аудиту і прийняттого рівня аудиторського ризику;
- більш детально вивчити окремі факти господарської діяльності і первинні документи, що їх відображають, обороти, залишки за рахунками;
- значно розширити план аудиту (економія часу при виконанні аудиторських процедур дає можливість збільшити їх перелік і збільшити кількість об'єктів, які перевіряються).



Загальні рекомендації щодо застосування вибіркової перевірки регламентує МСА 530 «Аудиторська вибірка та інші процедури вибіркової перевірки» [46]. Вибіркове дослідження застосовується для оцінювання системи внутрішнього контролю і для перевірки правильності відображення в бухгалтерському обліку оборотів і сальдо по рахунках.

До початку проведення вибірки аудитору слід з'ясувати можливість застосування вибіркового дослідження.

Аудитору слід відмовитися від проведення вибірки, якщо:

- обсяг генеральної сукупності має бути достатньо малим, тобто господарські операції (записи), що перевіряються є малочисельними чи особливо важливими і застосування вибіркового дослідження є не виправданим;
- генеральна сукупність є неоднорідною і її структура не дозволяє застосувати вибіркоче дослідження
- при проведенні попередніх аудиторських перевірок у підприємства-клієнта було виявлено суттєві викривлення даних за певними об'єктами;
- контролюються специфічні статті (показники), які потребують детальної перевірки;
- очікуваний рівень помилок має бути достатньо високим, тобто аудитор може дозволити собі застосування вибіркового контролю лише за умови досить високої надійності системи внутрішнього контролю підприємства (йдеться хоча б про 50 % рівень впевненості, яка вже допускає можливість застосування вибіркового методу). Якщо аудитор має підстави вважати абсолютно неефективною систему внутрішнього контролю на будь-якій ділянці фінансово-господарської діяльності, то застосування вибіркового методу стає практично неможливим.

Здійснюючи процедури перевірки по суті, необхідно брати до уваги наступні обставини:

- чим вище аудитор оцінює властивий ризик, ризик системи контролю, тим нижчим має бути ризик невиявлення і тим більшим має бути обсяг

аудиторської вибірки;

- чим нижче сукупна допустима помилка, яку може визнати аудитор, тим більше має бути обсяг аудиторської вибірки. Поняття «допустимої помилки» тісно пов'язане з поняттям «суттєвості». Аудитор повинен визначити суму максимально можливої помилки у звітності, тобто суттєвість, а потім розподілити цю суму за групами рахунків і за кожним рахунком, зокрема;

- чим більше очікувана помилка стосовно генеральної сукупності, тим більше має бути обсяг аудиторської вибірки, який дозволить визначити дійсний рівень помилок в цій сукупності.

На заключному етапі аудиту перевірки аудитор систематизує та аналізує виявлені помилки й порушення та визначає їх вплив на достовірність показників фінансової, податкової та статистичної звітності з урахуванням розрахованого рівня суттєвості помилок. По завершенні аудиторської перевірки аудитором складаються аудиторський звіт, важливою складовою якого є аудиторський висновок. Аудиторський звіт призначений для замовника аудиторських послуг і його зміст не підлягає оприлюдненню. Оприлюдненню підлягає лише аудиторський висновок в якому висловлюється думка аудитора щодо достовірності перевіреної інформації.

### **3.2. Методика аудиту статей Балансу**

Аудит балансу є процесом послідовного застосування у певному порядку конкретних аудиторських процедур, за допомогою яких аудитор здійснює перевірку його достовірності та відповідності встановленим вимогам. Вони здійснюються з використанням певних методів і методичних прийомів, які в сукупності складають методику аудиту.

Відповідальність за достовірне подання та розкриття інформації, яка міститься у фінансових звітах, несе керівництво підприємства. З позицій аудитора Баланс підприємства та його показники слід розглядати як твердження чи запевнення керівництва суб'єкта господарювання, які несуть відповідальність щодо правильності визнання, оцінювання, подання і розкриття

різних елементів фінансової звітності. Поки аудитор не отримає доказів, що спростовують (не підтверджують) дані твердження, наведені у звітності, вона буде вважатися достовірною. Різні статті Балансу містять різні твердження.

МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» поділяє твердження, щодо яких збирають аудиторські докази на три категорії [46]:

- твердження, що містять показники Балансу, або твердження про залишки на рахунках на кінець періоду;
- твердження, що містять показники Звіту про фінансові результати, або твердження щодо класів операцій та подій за період, що перевіряється;
- твердження, що містяться в інформації приміток, або твердження про розкриття і подання інформації.

Твердження, що містять показники Балансу, тобто твердження про залишки на рахунках на кінець періоду, згідно МСА 315, звучат так [46]:

- існування: активи, зобов'язання та власний капітал існують;
- права і зобов'язання: підприємство має чи контролює права на активи, зобов'язання є зобов'язаннями підприємства;
- повнота: всі активи, зобов'язання та власний капітал, які мають реєструватися, були зареєстровані;
- оцінка вартості та розподіл: активи, зобов'язання та власний капітал включені до фінансових звітів у відповідних сумах, усі пов'язані з ними коригування щодо оцінки та розподілу відображено у звітності належним чином.

На рис. 3.1 узагальнено методику аудиту Балансу і представлено у її у вигляді алгоритмічної моделі. Аудиторська перевірка починається з формально-логічної перевірки Балансу у ході якої перевіряють правильність його заповнення за формою, яка передбачена обліковими стандартами. При цьому, передусім, звертається увага на заповнення адресної частини форми. Вид діяльності підприємства (реквізит «Галузь») повинен відповідати його Статуту, а у випадку ліцензування даного виду діяльності необхідно перевірити

наявність у підприємства ліцензії та строку її дії.

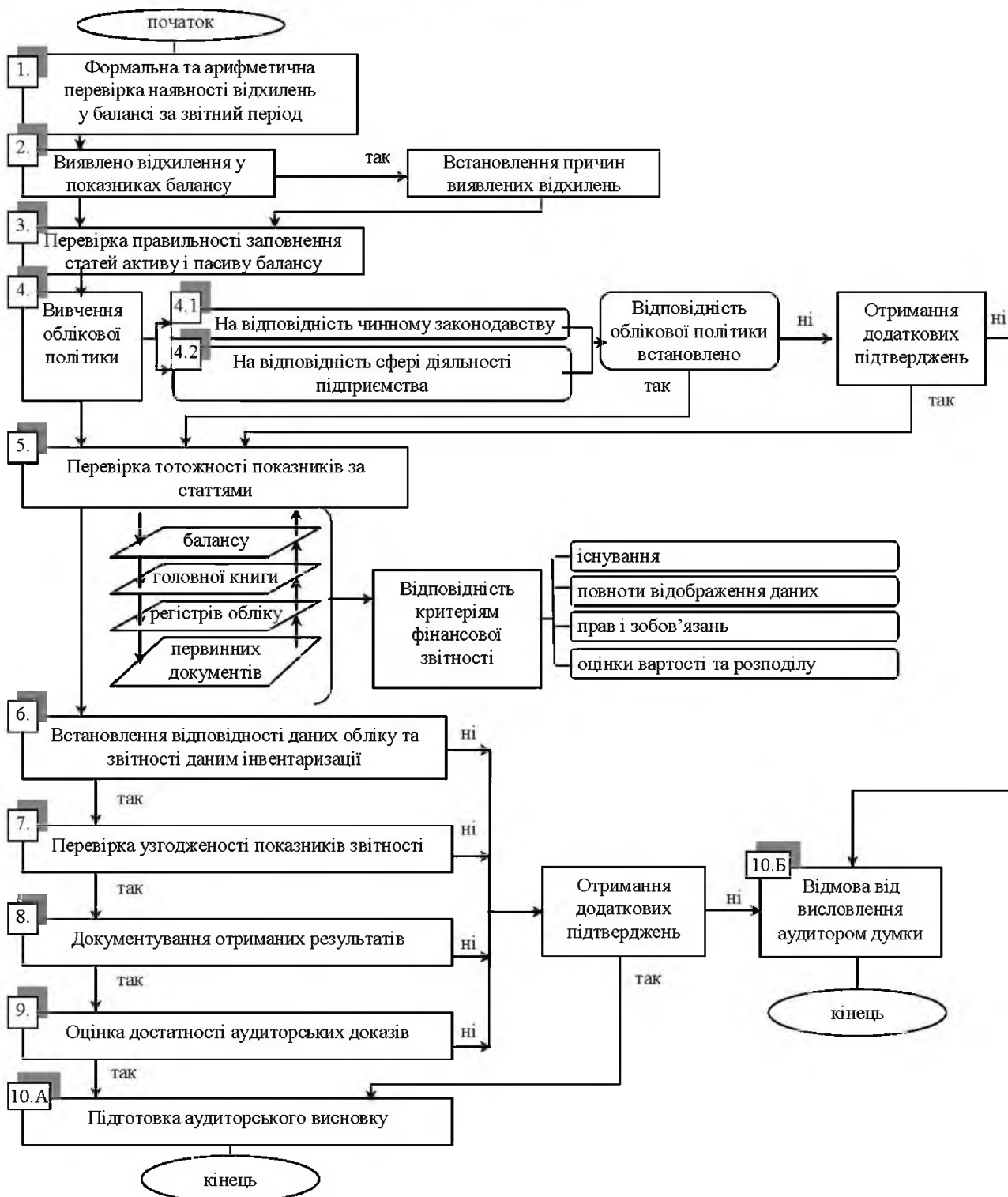


Рис. 3.1. Алгоритмічна модель аудиту показників Балансу підприємства [35]

Аналіз та зіставлення інформації, що міститься у Балансі та різних формах фінансової звітності, є дуже важливою процедурою, а за змістом її називають аналітичною процедурою. На практиці така процедура має спеціальну назву – процедура перевірки взаємоузгодженості показників.

Результати такої процедури дозволяють визначити ділянки Балансу з найбільшим інформаційним ризиком, тобто встановити де найвірогідніша можливість прояву помилок. Крім того, аудитор повинен провести експрес-аналіз фінансового стану підприємства.

Фінансова звітність в цілому і Баланс зокрема є кінцевим результатом облікового процесу господарських операцій підприємства і є системою взаємопов'язаних агрегованих показників. Аудитор, на відміну від бухгалтера, має дослідити у зворотному порядку всі етапи формування кожного елементу Балансу, і лише після цього він зможе отримати переконливі аудиторські докази і сформулювати висновок про його достовірність. З цією метою Баланс аудитор ділить на елементи, потім кожен елемент – на статті; статті, своєю чергою – на рахунки бухгалтерського обліку. Таким, описаний вище, процес дістав назву дезагрегації Балансу. При цьому показники Балансу повинні відповідати залишкам рахунків за оборотно-сальдовою; залишки оборотно-сальдової відомості повинні відповідати даним реєстрів синтетичного обліку; дані синтетичного обліку повинні відповідати аналітичному; записи в облікових реєстрах повинні бути підтверджені первинними документами.

Дослідження змісту кожної статті та встановлення взаємозв'язку між відповідною статтею фінансової звітності та рахунками бухгалтерського обліку дозволяє аудитору впевнитися у правильності застосування рахунків бухгалтерського обліку та повноті перенесення сальдо за рахунками у статті Балансу.

Оскільки кожна стаття Балансу містить комплекс тверджень, стосовно яких аудитор має отримати докази в процесі здійснення аудиторських процедур. Тому, на під час дезагрегації фінансового звіту аудитору необхідно:

- для кожної статті визначити змістовне наповнення твердження відповідно до особливостей діяльності підприємства;
- для кожного твердження визначити перелік процедур отримання доказів з урахуванням змісту твердження.

У додатку Д наведено один із варіантів матриці формування процедур аудиту для отримання доказів у межах статей Балансу.

Твердження «Існування» щодо статей балансу, які містять інформацію про залишки активів та зобов'язань, означає, що відповідні активи реально існували на звітну дату, а зобов'язання належати підприємству. Найбільш надійні докази можуть бути отримані аудитором лише шляхом фізичної перевірки наявності активів і зобов'язань на звітну дату через проведення інвентаризації або спостереження за процесом її виконання працівниками підприємства. Проте реальні обставини здійснення аудиту іноді не дозволяють отримати доказів щодо твердження «Існування» шляхом проведення інвентаризації. За таких обставин аудитор не може отримати прямих доказів щодо твердження «Існування» на звітну дату. Тому він має виконати альтернативні процедури. Коли дата укладання договору на аудит передувала даті фактичного проведення інвентаризації й аудитор мав можливість спостерігати за процедурами її проведення, то отримання доказів щодо «існування» базується на результатах документальної перевірки господарських операцій після дати інвентаризації до звітної дати та проведення повторного обчислення сальдо відповідних рахунків обліку.

Коли договір на аудит укладено після звітної дати, то аудитор фізично не має можливості провести інвентаризацію або спостерігати за нею. В такому разі альтернативні процедури мають передбачати проведення перевірки розпорядчих документів, на підставі якої було проведено інвентаризацію, а також документів, які містять результати інвентаризації (інвентаризаційні описи, звіряльні відомості, протоколи засідання робочої та постійно діючої інвентаризаційної комісії).

Варто зазначити, що основні способи забезпечення аудитора матеріалами інвентаризації залежать від умов співпраці аудиторської фірми та підприємства-клієнта, а порядок їх розкриття в аудиторському висновку враховує ступінь доступу аудитора до необхідної інформації (рис. 3.2).

Підтвердженням факту існування нематеріального активу можуть бути договори або інші первинні документи, на підставі яких було отримано відповідний актив, а також результати спостереження за процесами, здійснення яких пов'язане із нематеріальним активом.



Рис. 3.2. Можливі способи забезпечення аудитора матеріалами інвентаризації [35]

Метою виконання альтернативних процедур є формування висновку про надійність результатів інвентаризації. Наприклад, аудитора може насторожити той факт, що інвентаризацією не виявляється будь-яких інвентаризаційних різниць, або виявлені різниці збігаються із розміром втрат у межах природного убутку. Це може свідчити про високий рівень організації обліку, або про формальний підхід до процедури інвентаризації. Тому додатково проводить опитування матеріально відповідальних осіб, а також членів робочої

інвентаризаційної комісії. Якщо аудитор зробить висновок про низький рівень надійності отриманих результатів інвентаризації, він має обов'язково провести контрольну вибіркову інвентаризацію після звітної дати або навіть запланувати повну інвентаризацію на момент фактичного здійснення процедур аудиту.

Інвентаризація дає можливість виявити фізичну наявність запасів, які не можуть бути визнані активами, бо не є джерелом майбутньої економічної вигоди. Крім того, ймовірність існування запасів, які не відповідають критеріям визнання їх як активів, може бути встановлена шляхом проведення аналітичних процедур на основі зіставлення темпів зміни залишків запасів і обсягу виробленої і реалізованої продукції, а також на основі запитів щодо залишків окремих груп виробничих запасів за строками їх зберігання на складі. В тому випадку, коли аудитор отримує дані щодо переважання темпів росту запасів над обсягом виготовленої продукції, виявлення груп запасів, які протягом тривалого часу не використовуються, то він може припустити існування так званих неліквідів. Тоді йому, необхідно провести огляд фізичного стану відповідних груп запасів у межах проведення процедури інвентаризації.

На підставі аналізу планів виробництва, стратегії розвитку підприємства можна отримати докази, що підтверджують або спростовують правильність визнання активу на звітну дату. Так, у випадку придбання основних засобів чи ліцензії на виробництво продукції, для яких відсутні реальні технологічні можливості, ці активи перестають бути джерелом економічної вигоди. Внаслідок цього виникає суттєвий ризик викривлення достовірності відповідних статей звітності.

Система внутрішнього контролю підприємства, як правило, передбачає проведення систематичного звіряння стану розрахунків упродовж звітного року зі своїми контрагентами. Наявні акти звірянь розглядаються аудитором як доказ щодо твердження «Існування» за стаття дебіторської і кредиторської заборгованостей за умови, що відповідне звіряння було проведене на дату складання звітності. Але в будь-якому разі обов'язково використовується процедура зовнішнього підтвердження.



Факт наявності цінних паперів, які емітовані у бездокументарній формі, підтверджується шляхом дослідження документів, які засвідчують їх придбання. Також здійснюють зовнішні запити до депозитарію цінних паперів та органів, котрі реалізують процес державної реєстрації підприємств, частки яких включено до складу фінансових інвестицій.

Проведення інвентаризації поряд із доказами щодо твердження «Існування» може давати докази за твердженням «Оцінка вартості та розподіл», а також «Права і зобов'язання».

Процедури отримання доказів щодо твердження «Права і зобов'язання» спрямовані на дослідження питання того, чи підприємство має право власності на активи. Для цього аудитор здійснює документальну перевірку: перевіряє наявність і правильність оформлення первинних документів, які були підставою для відображенні в балансі цих ресурсів (договори на поставку, товарно-транспортні накладні, прибуткові накладні). Головним доказом для об'єктів нерухомості та транспортних засобів виступають документи, що підтверджують право власності на них є договори купівлі-продажу, свідоцтво про право власності, технічні паспорти тощо.

Твердження «Оцінка вартості та розподіл» для статей балансу включає вимогу щодо перевірки правильності оцінювання оцінки активів і зобов'язань на дату його складання. Дане твердження для статей запасів включає вимогу щодо їх оцінки: запаси відображають в бухгалтерському обліку і звітності за найменшою із двох оцінок: первісною вартістю або чистою вартістю реалізації.

Твердження «Оцінка вартості та розподіл» для основних засобів, нематеріальних активів передбачає перевірку правильності оцінювання їх первісної вартості, проведення процедур переоцінку цих активів; нарахування амортизації, відповідність методу нарахування амортизації наказу про облікову політику та реальним умовам використання активів.

Операції проведення переоцінок, своєю чергою, впливають на значення власного капіталу за статтею «Додатковий капітал». Метою отримання перевірки операцій переоцінки є отримання доказів стосовно того, що:

–зміна балансової вартості має достатнє та надійне обґрунтування;

–результати переоцінки відображено належним чином у складі власного капіталу та в доходах (витратах) звітного періоду з урахуванням результатів проведених попередніх уцінок та дооцінок.

Варто зазначити, що формування статті «Основні засоби» ще залежить від характеру операцій використання основних засобів, зокрема орендних операцій. Підприємство може використовувати в господарській діяльності орендовані основні засоби або передавати власні в оренду. Умови проведення орендних операцій, що прописуються в договорах, є визначальними для ідентифікації їхніх наслідків у фінансовій звітності підприємства. Орендні операції на два види: оперативна та фінансову оренди. Вид оренди, своєю чергою, впливає на правила, за якими активи (основні засоби), що виступають об'єктом оренди, відображаються в обліку та звітності сторін орендних відносин (орендодавця та орендаря). Таким чином, твердження «Повнота», «Існування» та «Права і зобов'язання» підлягають окремому вивченню для орендних операцій. Ризик викривлень для цього сегмента полягає в тому, що юридична форма укладеного договору, наприклад, оперативної оренди, насправді має ознаки фінансової. Відтак орендодавець має виключити передані об'єкти зі складу власних основних засобів і сформувати дебіторську заборгованість за дебетом рахунку 181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду», а орендар має оприбуткувати основні засоби на баланс і відобразити за кредитом рахунку 531 «Зобов'язання з фінансової оренди». З метою отримання доказів аудитор проводить тестування чинних договорів оренди на предмет наявності ознак фінансової оренди. Вивчення орендних договорів на предмет наявності ознак фінансової оренди базується на широкому застосуванні аналітичних процедур.

Вартість переданої в оперативну оренду основних засобів орендодавець відображає за статтею «Інвестиційна нерухомість». Облікова політика підприємства може встановлювати один із двох методів оцінки інвестиційної нерухомості: за справедливою вартістю; первісною вартістю, зменшеною на

суму нарахованої амортизації. Оцінка за справедливою вартістю є базовою для обліку об'єктів інвестиційної нерухомості, але вона передбачає обов'язкове проведення переоцінок на кожну дату складання фінансової звітності, що може вимагати значних фінансових витрат. Здійснення орендних операцій передбачає обов'язок докладного розкриття їх змісту в примітках до фінансових звітів.

Однією із форм вибуття є реалізація об'єкта основних засобів, який не передбачається використовувати в подальшому у власній господарській діяльності. Процес реалізації може мати певну часову тривалість, що має належним чином розкриватися у фінансовій звітності. На підставі запитів до керівництва підприємства, вивчення внутрішніх розпорядчо-організаційних документів (протоколів засідання правління, наглядової ради, зборів акціонерів) аудитор повинен визначити плани підприємства щодо реалізації необоротних активів загалом, та основних засобів зокрема. Якщо на дату складання фінансової звітності управлінським персоналом прийнято відповідне рішення, такі рішення необхідно протестувати на предмет необхідності переведення основних засобів до статті «Необоротні активи та групи вибуття».

На дату складання Балансу дебіторська заборгованість відображається за чистою реалізаційною вартістю, тобто за вирахуванням резерву сумнівних боргів від її первісної вартості. Процедури перевірки твердження «Оцінка вартості та розподіл» спрямовані на отримання доказів того, що, по-перше, первісна вартість дебіторської заборгованості визначена відповідно, по-друге, що резерв сумнівних боргів дає можливість адекватно оцінити чисту реалізаційну вартість.

У тому випадку, коли при плануванні процедур аудиту було ідентифіковано сегмент операцій з нерезидентами, перевірка твердження «Оцінка вартості та розподіл» завжди міститиме процедури дослідження правильності застосування вимог П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів. відповідно до якого монетарні статті оцінюються за курсом валюти, що склався на дату фінансової звітності. Як правило, такі процедури проводять суцільно.

При перевірці твердження «Оцінка вартості та розподіл» для статей довгострокових зобов'язань необхідно врахувати, що такі зобов'язання відображаються в балансі за їхньою теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язання. Теперішня вартість – це дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), котра, як очікується, знадобиться для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства. Перевірку правильності визначення дисконтованої вартості аудитор здійснює з використанням процедур перерахунку (повторного обчислення) та аналітичних процедур.

Формування аудиторських процедур отримання доказів щодо твердження «Повнота» для статей балансу слід спрямувати на перевірку того, щоб у Балансі були відображені всі фактично придбані активи і визнані зобов'язання. Для цього аудитором виконуються такі аудиторські процедури як хронологічний аналіз і взаємний контроль документів. Наприклад, для оцінювання повноти відображення операцій з оприбуткування основних засобів, нематеріальних активів на рахунках бухгалтерського обліку зіставляють первинні документи, що відображають надходження цих активів (акти приймання-передачі, інвентарні картки і т.п.) з документами постачальника (рахунки, товарно-транспортні накладні – з яких видно час надходження, склад та ціна активів) а також документи, що засвідчують сплату грошей (платіжні доручення, банківські виписки).

Формування аудиторських процедур отримання доказів щодо твердження «Повнота» для статей виробничих запасів та товарів слід спрямувати на перевірку того, що:

- у фінансовій звітності відображено всі фактично придбані запаси;
- установлені під час інвентаризації відхилення в залишках запасів враховано під час складання фінансової звітності;
- у процесі підготовки фінансової звітності було дотримано принцип несуперечності інформації, тобто сальдо та обороти за рахунками синтетичного

обліку збігаються із сальдо та оборотами за рахунками аналітичного обліку та в повному обсязі перенесені із реєстрів обліку до фінансової звітності.

За статтею «Незавершені капітальні інвестиції» відображають об'єкти, за якими не завершено процес їх створення (будівництва), та об'єкти, які вимагають лише монтажу й документального оформлення факту їх передання в експлуатацію. Прикладом перших видів об'єктів можуть бути незавершені капітальні вкладення в об'єкти будівництва. Ризики викривлень тут зумовлені складністю проведення оцінки реальних обсягів таких вкладень на дату складання фінансової звітності. Тому процедури документальної перевірки доцільно доповнювати аналітичними процедурами та процедурами повторного виконання із залученням експертів. Особливу увагу приділяють тим об'єктам незавершеного будівництва, за якими скінчилися проектні терміни завершення робіт — так звані довгобуди. Внаслідок природних процесів такі об'єкти руйнуються та втрачають свою вартість. Крім того, стаття балансу «Незавершені капітальні інвестиції» виступає своєрідним транзитом в операціях створення (придбання) нематеріальних активів та основних засобів. Вивчення кредитових оборотів за відповідними субрахунками рахунку 15 «Капітальні інвестиції» дозволяє отримати підтвердження щодо правильності формування первісної вартості об'єктів обліку нематеріальних активів та основних засобів.

Одним із ключових питань в процесі аудиту для другої групи об'єктів незавершених капітальних інвестицій є перевірка своєчасності документального оформлення факту введення до експлуатації. Це пов'язано із тим, що процедури введення до експлуатації інколи вимагають отримання спеціальних дозволів від уповноважених державних органів. При цьому такі об'єкти можуть фактично експлуатуватися. Для отримання доказів у цьому напрямі аудитор проводить спостереження.

Твердження «Оцінка вартості та розподіл» для статей довгострокових запозичень містить ознаки того, що такі зобов'язання відображаються в балансі за їхньою теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від

### 3.3. Аналіз фінансового стану підприємства

Стійкий фінансовий стан підприємства залежить від обсягу, складу і структури його активів. Останні відзначаються високим рівнем динамізму, бо у ході діяльності їх величина та структура постійно змінюються. Оцінювання кількісних та якісних зміни у складі активів, джерел їх формування, встановлення основних тенденцій, причин і наслідків змін здійснюють за з використанням горизонтального та вертикального аналізу.

Вартість активів відображає масштаби діяльності і рівень надійності підприємства, характеризує його здатність адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, формує передумови для росту ефективності господарювання, сприяє підвищенню рівня платоспроможності і ліквідності. Валюта балансу відображає облікову вартість майна, яким володіє підприємство. Вона є орієнтовною і не показує реального обсягу грошової маси, яку можна одержати за активи, наприклад при їх добровільному продажу чи ліквідації підприємства.

Горизонтальний аналіз дозволяє оцінити динаміку активів підприємства. Під час його проведення важливо зіставити темпи зміни активів з темпами зміни обсягу виробленої і реалізованої продукції, а також з темпами зміни фінансових результатів підприємства. Перевищення темпів росту останніх над темпами росту активів вказує на поліпшення ефективності господарювання, тому оцінюється позитивно.

Вертикальний аналіз полягає у вивченні структури активів. Вивчаючи структурні зміни, необхідно виявити їх причини та оцінити наслідки. В цілому співвідношення між необоротними і оборотними активами визначається галузевими особливостями виробництва, конкретними умовами діяльності, інноваційно-інвестиційною активністю підприємства. Проте, при абстрагуванні від цього, збільшення питомої ваги оборотних активів у складі активів підприємства веде до росту мобільності капіталу, що є одним із найважливіших показників його фінансового стану. Це дозволяє вивільнити частину грошових

засобів з обороту. Однак, враховуючи, що необоротні активи формують виробничий потенціал підприємства, потрібно, щоб зростання оборотних активів не відбувалося за рахунок необоротних, а поряд з ними. При цьому темп росту оборотних активів має перевищувати темп росту необоротних.

Наслідком необґрунтованого зростання необоротних активів є зниження показників ліквідності і платоспроможності, сповільнення оборотності активів, зменшення обсягу власного оборотного капіталу. Така ситуація веде до погіршення фінансового стану підприємства.

При вивченні інвестиційних необоротних активів, оцінюють склад цінних паперів підприємства, їх ліквідність та прибутковість, а також роблять висновок про доцільність відволікання засобів на їх придбання.

Висока частка основних засобів у складі необоротних активів підприємства свідчить про високий рівень фондомісткості виробництва. Перевищення темпів приросту виробничих основних засобів над невикористаними, активної частини над пасивною оцінюється позитивно, бо дозволяє підвищити ефективність їх використання. Її можна проаналізувати на основі розрахунку показників фондоддачі, фондомісткості, коефіцієнтів змінності їх роботи, коефіцієнтів інтенсивного і екстенсивного навантаження, часу роботи одиниці устаткування і т.п. Для оцінки руху - розрахувати коефіцієнти вибуття та оновлення.

Зростання у складі активів нематеріальної складової вказує на реалізацію підприємством інноваційної стратегії розвитку. Доцільність інвестування капіталу у нематеріальні активи варто оцінити на підставі зіставлення темпів зміни нематеріальних активів з темпами зміни чистого доходу від реалізації продукції або прибутку. Доцільним вважається відволікання фінансових ресурсів на ці вкладення за умови перевищення темпів приросту останніх.

Зростання питомої ваги оборотних активів, у цілому, є позитивним явищем, бо веде до формування більш мобільної структури активів, прискорює їх оборотність. Однак, ріст виробничих запасів може свідчити як позитивні, так і про негативні зміни у роботі підприємства. Якщо обсяг виробничих запасів

зростає через підвищенням рівня ділової активності підприємства, розширення обсягів його діяльності, то це, безумовно, є позитивним фактом. Ріст виробничих запасів через неефективне управління ними оцінюється негативно.

Аналогічно оцінюють ріст незавершеного виробництва. Якщо він відбувся у зв'язку з розширенням масштабів діяльності, зростанням рівня ділової активності, то це позитивна тенденція. Ріст незавершеного виробництва через збільшення тривалості виробничого циклу, зниження продуктивності праці, погіршення ефективності використання виробничих потужностей, низький організаційно-технічний рівень виробництва, застарілі технології і т.п. заслуговує негативної оцінки.

Досить значну частку у оборотних активах займає дебіторська заборгованість. Її збільшення можна оцінити позитивно при підвищенні рівня попиту на продукцію, виважену кредитну політику підприємства. Однак, якщо її ріст супроводжується відсутністю оцінки кредитоспроможності потенційних споживачів, то це веде до вилучення значної частини активів з обороту і, може супроводжується погіршенням фінансової стійкості, платоспроможності, ліквідності, створює загрозу банкрутства. Зменшення дебіторської заборгованості пов'язане з обґрунтованим вибором партнерів або з втратою ринків збуту. Ріст залишків нереалізованої продукції можна бути свідченням втрати ринків збуту.

Детальне вивчення окремих статей активу, визначення показників ділової та ринкової активності дозволить зробити однозначний висновок.

Для оцінки складу та структури активів аналізованого підприємства складемо табл. 3.1, використавши його Баланс ( додаток Ж).

Наведені у табл. 3.1 дані свідчать про те, що вартість майна підприємства, протягом 2018 року збільшилась на 2338 тис. грн, або на 12,7%, що варто оцінювати позитивно. Необоротні активи підприємства, в основному, складаються із основних засобів, їх частка за рік зросла на 5,4% і складає 95,5%. Частка основних засобів у складі активів підприємства на початок 2018



року складала 37,5 %, протягом року відбувся її ріст на 2%, і склав відповідно 39,5%.

Таблиця 3.1

## Оцінка складу та структури майна підприємства за 2018 рік

| Показник                          | На початок року |                  |                     | На кінець року |                  |                     | Зміни за рік |                   |                            |
|-----------------------------------|-----------------|------------------|---------------------|----------------|------------------|---------------------|--------------|-------------------|----------------------------|
|                                   | тис. грн        | у валюті балансу | у структурі активів | тис. грн       | у валюті балансу | у структурі активів | тис. грн     | % до початку року | у структурі валюті балансу |
| Нематеріальні активи              | 200             | 1,1              | 2,6                 | 160            | 0,8              | 1,9                 | -40          | -0,2              | -0,3                       |
| Основні засоби                    | 6902            | 37,5             | 90,1                | 8186           | 39,5             | 95,5                | 1284         | 18,7              | 2,0                        |
| Незавершені капітальні інвестиції | 558             | 3,0              | 7,3                 | 226            | 1,1              | 2,6                 | -332         | -59,5             | -1,9                       |
| Разом необоротних активів         | 7660            | 41,6             | 100                 | 8572           | 41,3             | 100                 | 912          | 11,9              | -0,3                       |
| Виробничі запаси                  | 8750            | 47,5             | 81,4                | 10548          | 50,8             | 86,5                | 1798         | 20,5              | 3,3                        |
| Розрахунки з дебіторами           | 1938            | 10,6             | 18,0                | 1530           | 7,4              | 12,6                | -408         | -21,0             | -302                       |
| Грошові кошти                     | 56              | 0,3              | 0,6                 | 92             | 0,4              | 0,9                 | 36           | 64,2              | 0,1                        |
| Разом оборотних активів           | 10744           | 58,4             | 100                 | 12170          | 58,7             | 100                 | 1426         | 13,3              | 0,3                        |
| Усього                            | 18404           | 100              | -                   | 20742          | 100              | -                   | 2338         | 12,7              | -                          |

Оборотні активи складають на кінець 2018 року 58,7% майна підприємства. За рік вони збільшилися 1426 тис.грн. або на 13,3%. Як свідчать дані табл. 3.1 темп приросту оборотних активів перевищує темп приросту необоротних, що можна оцінювати позитивно, бо сприяє прискоренню оборотності капіталу підприємства.

У складі оборотних активів значну частку займають виробничі запаси. На початку року їх частка у складі оборотних активів складала 81,4%, протягом року вона зросла на 5,1%. Отже, частка виробничих запасів на кінець 2018 року складає 86,5%. За звітний період у підприємства зменшилася частка дебіторської заборгованості. На початок року ця складова оборотних активів займала 18% від вартості оборотних активів, а на кінець – 12,6%. У структурі майна дебіторська заборгованість складає 7,4%. Частка більш динамічної

частки оборотних активів – грошових коштів є незначною і складає менше одного відсотка.

У сучасних умовах господарювання структура джерел формування активів є тим фактором, який здійснює безпосередній вплив на фінансовий стан підприємства. Визначає рівень його платоспроможності і ліквідності, величину доходу, рентабельність діяльності.

Розпочинаючи аналіз джерел формування активів підприємства, оцінюють його достатність для забезпечення необхідних темпів економічного розвитку підприємства. Для цього обсяг капіталу зіставляють з розміром активів, потрібним для його нормального функціонування, вивчають доцільність залучення капіталу із різних джерел. При перевищенні темпів росту власного капіталу над темпами росту активів підприємства є свідченням того, що фінансування діяльності підприємства здійснюється за рахунок власних джерел (прибутку, використання резервів тощо).

Важливим напрямком аналізу є оцінка ефективності використання капіталу в цілому і окремих його складових. Для цього розраховуються такі показники як [71]:

- рентабельність активів і власного капіталу. Ці показники визначають шляхом ділення чистого прибутку підприємства за відповідний період на середній обсяг авансованого капіталу і власного відповідно;
- капіталовіддачі, який характеризує обсяг чистого доходу, що припадає на одиницю капіталу. Цей показник слугує для вимірювання ефективності операційної діяльності;
- капіталомісткості, вказує на обсяг капіталу, який задіяний для реалізації одиниці продукції. Такий показник вважають базовим для моделювання потреби у капіталі на наступний звітний період з врахуванням особливостей операційної діяльності підприємства;
- коефіцієнт оборотності. Незважаючи на те, що алгоритми розрахунку показників оборотності та капіталовіддачі є однаковими, їх економічна інтерпретація є різною. Так, показник капіталовіддачі відображає обсяг

реалізації продукції, яка припадає на одиницю авансованого капіталу, а показник оборотності відображає швидкість обороту капіталу і вказує на середнє число оборотів, котрі здійснює капітал за аналізований період.

Використовуючи дані балансу підприємства (додаток Ж), проаналізуємо зміни стану, структури джерел фінансування його активів у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

## Оцінка джерел фінансування майна підприємства за 2018 рік

| Показники   | На поч. звітного періоду | На кін. звітного періоду | Динаміка       | Темп зміни, %  |
|---|--------------------------|--------------------------|----------------|----------------|
| 1. Всього капіталу, тис. грн.   | 18404                    | 20742                    | 2338           | 12,7           |
| 2. Власний капітал<br>у % до всього капіталу                            | 14568<br>79,2            | 15902<br>76,7            | 1334<br>-2,5   | 9,2<br>х       |
| 1.1 в т.ч зареєстрований капітал<br>в % до власного капіталу            | 12456<br>85,5            | 13182<br>82,9            | 726<br>-2,6    | 5,8<br>х       |
| 1.2 нерозподілений прибуток<br>в % до власного капіталу                 | 2112<br>14,5             | 2720<br>17,1             | 608<br>2,6     | 28,8<br>х      |
| 3 . Позичений капітал<br>у % до всього капіталу                         | 3836<br>20,8             | 4840<br>23,3             | 1004<br>2,5    | 26,0<br>х      |
| 3.1 Довгострокові кредити банків<br>у % до позиченого капіталу          | -<br>-                   | 31120<br>64,4            | 31120<br>64,4  | 100,0<br>100,0 |
| 3.2 Поточні зобов'язання<br>у % до позиченого капіталу                  | 3836<br>100,0            | 1720<br>36,6             | -2116<br>-63,4 | -55,2<br>х     |
| 3.2.1 в т. ч. кредиторська заборгованість<br>у % до позиченого капіталу | 3266<br>15,3             | 1720<br>21,6             | -1546<br>6,3   | -47,3<br>х     |

На основі даних табл. 3.2, можна стверджувати, що обсяг власного капіталу аналізованого підприємства зріс за 2018 рік на 1334 тис.грн. або на 9,2%. У джерелах фінансування активів найбільшу частку складають саме власні засоби – 76,7%. Цей відсоток продовжує залишатися, незважаючи на те, що протягом він зменшився на 2,5%. Даний факт свідчить про високий рівень фінансової незалежності підприємства. Власний капітал підприємства представлений лише двома складовими: зареєстрованим капіталом, який складає 82,9% і нерозподіленим прибутком – 17,1%.

Обсяг позиченого капіталу підприємства протягом 2018 року збільшилася на 1004 тис. грн або на 26%. У структурі капіталу позичені засоби складають 23,3% У звітному періоду підприємство залучило довгострокові кредити банку

у сумі 3120 тис.грн., а от розмір поточних зобов'язань суттєво зменшився, а саме на 2116 тис. грн або на 55,2%. На кінець 2018 року у складі поточних зобов'язань підприємства частка кредиторської заборгованості складала 21,6%. Варто зазначити, що кредиторська заборгованість аналізованого підприємства зростає швидше, ніж його активи, що є свідчення погіршення його ліквідності.

Важливим завданням фінансового аналізу є збільшення рентабельності власного капіталу при заданому рівні фінансового ризику. Одним із варіантів його виконання є застосування механізму фінансового левериджу та моделі Дюпона. Дюпонівська система інтегрального аналізу ефективності використання власного капіталу підприємства передбачає розкладання показника «коефіцієнт рентабельності власного капіталу» на ряд часткових коефіцієнтів його формування, взаємопов'язаних в одній системі, а саме на коефіцієнт рентабельності реалізації; коефіцієнт оборотності активів; коефіцієнт структури капіталу [73]. За допомогою даної моделі можна виявити основні напрямки підвищення ефективності використання власного капіталу. Низький рівень рентабельності продукції можна зменшити збільшенням мобільності активів і їх складових. Компенсувати негативні наслідки сповільнення оборотності активів можна зменшивши собівартість продукції і збільшивши продажні ціни, а негативний вплив, пов'язаний з погіршенням показників рентабельності і оборотності – за рахунок оптимізації структури капіталу. Оптимізацію структури капіталу проводять на підставі механізму фінансового левериджу, який дозволяє підприємству отримати додатковий прибуток на власний капітал за рахунок використання позичених засобів.

Залежність підприємств від зовнішніх джерел фінансування, достатність його власних фінансових ресурсів для фінансування активів, можливість своєчасного виконання фінансових зобов'язань здійснюють на підставі визначення показників фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності.

У табл.3.3 систематизовано основні показники, які характеризують фінансову стійкість підприємства.

Таблиця 3.3

Основні аналітичні показники діяльності підприємства, які характеризують фінансову стійкість підприємства, їх інтерпретація

|  | Показник, який характеризує аспект діяльності                     | Порядок розрахунку аналітичних показників   | Висновок   |
|--|---|---|--|
| 1  | 2   | 3   | 4  |
| Показників фінансової стійкості, платоспроможності, ліквідності. |   |   |  |
| 1  | коефіцієнт покриття (коефіцієнт загальної ліквідності)            | оборотні активи : поточні зобов'язання  | збільшення значення показника є сприятливою тенденцією для підприємства. Граничне значення 1,5   |
| 2  | коефіцієнт швидкої ліквідності (коефіцієнт проміжної ліквідності) | [грошові кошти і їх еквіваленти + поточні фінансові інвестиції : дебіторська заборгованість] : поточні зобов'язання | граничне значення – 0,6 - 0,8  |
| 3  | коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)             | [поточні фінансові інвестиції + грошові кошти і їх еквіваленти] : поточні зобов'язання                              | показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена негайно, найбільш жорсткий критерій ліквідності; граничне значення – 0,2 - 0,35   |
| 4  | власний оборот капітал (власні оборотні активи) (робочий капітал) | оборотні активи - поточні зобов'язання  | Показує, яка частина оборотних активів сформована за рахунок власного капіталу. Ріст показника є позитивною тенденцією   |
| 5  | частка власних оборотних активів капіталу в їх загальній сумі     | власний оборот капітал : оборотні активи  | показує, яка частина оборотних активів підприємства покрита власним оборотним капіталом.   |
| 6  | частка власного оборотного капіталу у покритті запасів            | власний оборотний капітал: запаси   | рекомендована нижня межа цього показника становить 50 відсотків  |
| 7  | коефіцієнт маневрування власного капіталу                         | власний оборотний капітал : власний капітал   | для нормального функціонування підприємства цей показник змінюється в межах від 0 до 1. Коли значення дорівнює 1, це добре з фінансової точки зору, але абсурдно з практичної: у нього нема необоротних активів, а лише оборотні |
| 8  | коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)                    | власний капітал : авансований капітал   | зростання цього показника свідчить про збільшення фінансової стійкості, стабільності та незалежності підприємства від позикових коштів; граничне значення – 0,5  |
| 9  | коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів             | позичений капітал : власний капітал )   | збільшення значення цього показника свідчить про зниження фінансової стійкості та навпаки  |

На основі розрахунку коефіцієнта автономії (фінансової незалежності), можна зробити висновок, яку частку складає капітал власників у загальній сумі капіталу авансованого у діяльність підприємства. Ріст цього показника характеризує посилення фінансової стійкості підприємства, адже зменшується його залежність від зовнішніх кредиторів, що дає можливість проводити незалежну фінансову політику. Ріст позичених засобів у складі капіталу підприємства можна вважати ознакою погіршення його фінансової стійкості, адже може привести до банкрутства. Однак, такий ріст інколи трактують як характеристика рівня довіри банків до підприємства, а значить, і про його фінансову надійність. Відсутність кредитів банку у складі зобов'язань підприємства може свідчити про неспроможність отримати кредити в банку, що є певною пересторогою для інвесторів і кредиторів.

Кількісне значення коефіцієнта маневрування власного капіталу відображає частку власного капіталу, яка спрямовується власниками підприємства для фінансування його поточної діяльності. На підстав його можна зробити висновок про те, яку частину власного капіталу вкладено в оборотні активи, а яку – капіталізовно. На абсолютне значення цього коефіцієнта впливає структура капіталу і галузева належність підприємства.

Кількісне значення коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотним капіталом показує ту частку оборотних активів, яка покривається власним капіталом. Мінімальне значення цього показника – 0,1. Воно вказує на те, що за рахунок власних засобів підприємство повинно покриватися 10% своїх оборотних активів. Якщо на підприємстві значення цього показника нижче мінімальної величини, то це є свідчення відсутності у нього засобів для фінансування поточної діяльності. При цьому підприємство змушене збільшувати обсяг зобов'язань для фінансування своїх оборотних активів. А це буде ознакою погіршення фінансової стійкості. Ріст цього свідчить про покращання фінансового стану підприємства, його спроможність фінансувати свою діяльність за рахунок власних засобів, тобто проводити незалежну фінансову політику.

Коефіцієнт співвідношення позичених і власних засобів дозволяє зробити загальну оцінку фінансової стійкості підприємства, адже показує скільки грошових коштів підприємства залучає на одну гривню власних. Зростання коефіцієнта є свідченням втрати незалежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, і навпаки.

Важливими показниками, що характеризують стійкість фінансового стану підприємства, його можливість виконувати свої зобов'язання є показниками ліквідності та платоспроможності. Незважаючи на свою схожість, ці поняття є різними.

Підприємство можна вважати ліквідним, якщо у нього є у наявності оборотні активи у розмірі, теоретично достатньому для виконання короткотермінових зобов'язань, хоча б з порушенням строків їх виплати, які передбачені контрактами. Ліквідність підприємства визначають на підставі Балансу на основі ліквідності його активів. В залежності від того, які види оборотних активів використовуються у розрахунку для визначення ліквідності підприємства, застосовуються:

- показник абсолютної ліквідності, на основі якого можна зробити висновок про те, яку частину поточної заборгованості підприємство може покрити зразу. Вважають, що цього показника повинно бути в діапазоні від 0,2 до 0,25. Значить за рахунок найбільш ліквідних активів підприємство повинно покривати 20-25% своїх поточних зобов'язань;

- показник проміжної ліквідності, який показує, яку частину заборгованості підприємство може повернути без продажу запасів. Теоретично виправдане значення даного коефіцієнта лежать в діапазоні від 0,6 до 0,8;

- показник загальної ліквідності, який дає загальну характеристику ліквідності підприємства, показуючи, співвідношення оборотних активів і поточних зобов'язань. Вважається, що значення цього показника повинно дорівнювати 1,5-2,0.

За допомогою платоспроможності можна оцінити здатність підприємства своєчасно й повністю виконувати свої поточні фінансові зобов'язання за

допомогою наявних засобів платежу. В [71] справедливо зазначається, що оцінка платоспроможності на основі Балансу за допомогою показника абсолютної ліквідності має умовний характер адже у Балансі відображаються залишки грошових активів на певну дату. Зміни в обсязі грошових активів можуть відбутися уже на наступний день після дати складання Балансу. У зв'язку з цим для оцінювання платоспроможності потрібно скласти платіжний календар на певний період часу, де зіставляти суми надходжень грошових засобів з сумами фінансових зобов'язань, і виявляти причини неплатежів.

Розрахуємо показники фінансової стійкості підприємства за 2018 рік і результати розрахунку узагальнимо у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Оцінка рівня і динаміки показників фінансової стійкості підприємства за 2018 рік

| Показники   | На поч. 2018 року | На кін. 2018 року | Відхилення |
|---|-------------------|-------------------|------------|
| Коефіцієнт співвідношення позиченого і власного капіталу                | 0,26              | 0,30              | 0,04       |
| Коефіцієнт забезпеченості запасів власним оборотним капіталом           | 0,79              | 0,99              | 0,20       |
| Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом | 0,62              | 0,87              | 0,25       |
| Коефіцієнт автономії  | 0,82              | 0,77              | -0,05      |
| Коефіцієнт маневрування власного капіталу                               | 0,47              | 0,69              | 0,22       |
| Коефіцієнт абсолютної ліквідності                                       | 0,01              | 0,05              | 0,40       |
| Коефіцієнт проміжної ліквідності  | 0,50              | 0,88              | 0,38       |
| Коефіцієнт загальної ліквідності  | 2,80              | 7,69              | 4,89       |

Враховуючи дані представлені в таблиці 3.4, можна зробити висновок, що підприємство при формуванні своїх оборотних активів, у т.ч. запасів не залежить від позичених засобів. Так, кількісне значення коефіцієнта забезпеченості матеріальних оборотних активів власним оборотним капіталом свідчить, що на початок 2018 року 62% оборотних активів товариство покривало за рахунок власних засобів. На кінець року це складає 87%, тобто лише 13% оборотних активів покривалося за рахунок позичених засобів. За



рахунок власного капіталу на кінець 2018 року товариство формує 99% виробничих запасів.

За звітний період відбулося зростання коефіцієнта маневрування. Так, на початок року 47% власного капіталу підприємство використало для фінансування основної діяльності, а на кінець року – 69%. Даний факт свідчить проте, що на кінець 2018 року 31% своїх власних засобів підприємство капіталізувало, або вклало в необоротні активи.

Стійкий фінансовий стан аналізованого підприємства підтверджується і кількісним значенням коефіцієнта співвідношення власних і позичених засобів. Так, на початок 2018 року на кожен власну гривню вкладену в активи, лише 26 коп. було залучено із зовнішніх джерел фінансування. На кінець звітного року ця величина дещо зросла і склала 30 коп. Така тенденція простежується і при розгляді коефіцієнта автономії.

Кількісне значення показників ліквідності свідчить, що підприємство здатне виконати всі свої зобов'язання перед кредиторами і при цьому у нього залишиться достатньо активів для продовження діяльності.

Підвищенням рівня ділової активності підприємства посилює стійкість його фінансового стану. Її пов'язують з розширенням ринків збуту продукції, посиленням ділової репутації, виконанням плану за основними показниками господарської діяльності, стабільним економічним зростання [91].

Для оцінювання ділової активності використовується певна система показників (коефіцієнтів), які характеризують найважливіші сторони діяльності підприємства (табл.3.5). Досить часто, ділову активність, пов'язують з оборотністю оборотних активів, адже швидкість обороту визначає їх розмір, сприяє зниженню витрат підприємства. Прискорення їх оборотності є важливим для покращання фінансового стану підприємства. Оцінимо ефективність використання оборотного капіталу підприємства та визначимо, на яких стадіях кругообігу відбулося його прискорення, а на яких сповільнення.

Таблиця 3.5

Основні аналітичні показники діяльності підприємства, які характеризують ділову активність підприємства, їх інтерпретація

|   | Показник, який характеризує аспект діяльності        | Порядок розрахунку аналітичних показників   | Висновок  |
|---|--|---|---|
| 1                                       | 2  | 3   | 4   |
| <b>5. Показників ділової активності</b> |  |   |   |
|   | Коефіцієнт оборотності активів (капіталу), оборотів  | чистий дохід від реалізації : середня величина активів за період  | Відображає швидкість обороту капіталу. Зростання цього показника є сприятливою тенденцією для підприємства .  |
|   | Тривалість обороту капіталу, дні                     | Середня величина активів за період $\times 360$ / чистий дохід від реалізації   | Відображає середній період тривалості обороту капіталу (активів). Зменшення цього показника є сприятливою тенденцією для підприємства .   |
|   | Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості   | чистий дохід від реалізації : середній обсяг дебіторської заборгованості за період  | Відображає число перетворень дебіторської заборгованості в грошові активи. Зростання цього показника є сприятливою тенденцією для підприємства .  |
|   | тривалість обороту дебіторської заборгованості, днів | 360 днів : коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості або середня дебіторська заборгованість $\times 360$ : чистий дохід від реалізації   | Відображає середній період збору боргів. Зменшення значення показника свідчить про збільшення коефіцієнту оборотності та є сприятливою тенденцією для підприємства  |
|   | Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості  | чистий дохід : середню кредиторську заборгованість за період  | Відображає швидкість оплати рахунків кредиторів. Ріст коефіцієнта означає збільшення швидкості оплати, зниження її затримку.  |
|   | Тривалість обороту кредиторської заборгованості, дні | 360 днів : коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості або середня кредиторська заборгованість $\times 360$ : чистий дохід від реалізації | Відображає середній період використання кредиторської заборгованості в обороті підприємства   |
|   | Коефіцієнт оборотності власного капіталу, оборотів   | чистий дохід від реалізації : / середній розмір власного капіталу   | сприятливою вважається тенденція збільшення значення показника. Чим більше значення коефіцієнта, тим вища при інших рівних умовах ефективність використання власного капіталу, так як кожен оборот капіталу генерує додатково певну суму прибутку |
|   | Період окупності власного капіталу                   | середня величина власного капіталу за період: чистий прибуток   | Відображає період, за який власний капітал, інвестований в активи, буде компенсований чистим прибутком. сприятливою вважається тенденція зменшення значення показника   |
|   | Тривалість обороту запасів, дні                      | середні запаси за період : собівартість реалізованої продукції  | Вказує на проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності і отримання з них готової продукції , надання послуг; сприятливою вважається   |

|  |                                      |   |   |
|--|--------------------------------------|---|---|
|  |                                      |   | тенденція зменшення значення показника  |
|  | Коефіцієнт оборотності запасів, рази | Собівартість реалізованої продукції : середній обсяг запасів за період                            | Відображає число перетворень запасів у готову продукцію. Зростання цього показника є сприятливою тенденцією для підприємства .  |
|  | Тривалість обороту готової продукції | Середні залишки готової продукції за період 360 : чистий дохід (виручка від реалізації продукції) | Відображає середній період часу від виготовлення продукції до її реалізації<br>Зменшення, особливо в умовах інфляції  |
|  | Тривалість операційного циклу        | Тривалість обороту запасів + тривалість обороту дебіторської заборгованості                       | Вказує на проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг; сприятливою вважається тенденція зменшення значення показника |
|  | Коефіцієнт Бівера                    | Чистий прибуток + амортизація, як елемент операційних витрат : позичений капітал                  | у разі коли цей показник не перевищує 0,2, це свідчить про небажане скорочення частки прибутку, яка спрямовується на розвиток виробництва   |

Проведені розрахунки узагальнимо у табл. 3.6.

Таблиця 3.8

Оцінка ефективності використання оборотного капіталу підприємства у  
2017 – 2018 роках

| Показники   | 2017 рік | 2018 рік | Динаміка     |
|---|----------|----------|--------------|
| 1. Чистий дохід від реалізації, тис. грн  | 29112    | 76196    | 47084        |
| 2. Одноденна реалізація, тис.грн.   | 79,76    | 208,76   | 129,00       |
| 3. Середній обсяг оборотного капіталу, в т.ч.   | 7120     | 11457    | 4337         |
| 3.1. Виробничих запасів, тис. грн   | 6010     | 9649     | 3639         |
| 3.2. Дебіторської заборгованості, тис. грн  | 938      | 1734     | 796          |
| 3.3. Грошових коштів та поточних інвестицій, тис. грн   | 66       | 74       | 8            |
| 4. Загальна тривалість обороту оборотного капіталу, дні, в т.ч.   | 88,0     | 54,9     | -33,1        |
| 4.1. Виробничих запасів   | 75,4     | 46,2     | -29,2        |
| 4.2. Грошових коштів та поточних інвестицій   | 0,8      | 0,4      | -0,4         |
| 4.3 Дебіторської заборгованості   | 11,7     | 8,3      | -3,4         |
| 5. Вивільнення (залучення) коштів в оборот у зв'язку з прискоренням (сповільненням) оборотності:<br>у днях<br>у сумі, тис.грн | X<br>X   | X<br>X   | 33,1<br>2640 |

За даними таблиці 3.8, можна дійти висновку, що у 2018 році прискорилаь оборотність оборотних активів підприємства на всіх стадіях їх обороту. Це дозволило вивільнити 2640 тис.грн з обороту підприємства.

Варто зазначити, що покращити ділову активність можна за рахунок прискорення інкасації дебіторської заборгованості. Для цього підприємства можуть скористатися такою формою її рефінансування, як факторинг. Він передбачає продаж фінансовій установі права на отримання грошових коштів за платіжними документами дебітора. За рахунок її здійснення фінансова установа повертає підприємству частину боргу, отримавши за це комісійні.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамова І.З., Романчук А.Л. Аналіз фінансового стану підприємства: проблемні аспекти та шляхи їх розв'язання. *Облік, аналіз, аудит*. 2011. №2. С. 64-71.
2. Андрієнко В. Поняття та склад фінансової звітності в умовах гармонізації бухгалтерського обліку. *Наука молода*. 2008. №9. С.153-157.
3. Аудит : підручник / Г.М. Давидов, М.В. Кужельний, І.Г. Давидов [та ін.] за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. К.Знання, 2009. 495 с.
4. Аудит методика документування: навч. посібник / Пилипенко І. В. та ін.; під ред. І.І. Пилипенка. К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2003. 457с.
5. Аудит: підручник / О.А.Петрик, В.О.Зотов, Б.В.Кудрицький та ін.; за заг. ред. О.А.Петрик. К.: КНЕУ, 2015. 498 с.
6. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посібник К.: ЦУЛ, 2009. 328 с.
7. Бакурова Г.В., Трохимець О.І. Значення фінансової звітності підприємств для прийняття рішень на її основі. *Держава і регіони. Серія Економіка і підприємництво*. 2013. № 1 (70). С.92-95.
8. Бетге Й. Балансоведение. М. : Изд-во «Бухгалтерский учет», 2000. 454 с.
9. Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. 2-е вид., без змін. К.: КНЕУ, 2007. 592 с.
10. Бланк И. А. Управление формированием капитала К. : Ника-Центр, 2000. 512с. (Серия «Библиотека финансового менеджера»; вып. 4).
11. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс. К.: Ника-Центр, 1999. 528с.

12. Бобро А., Войтенко Т. Оновлені Примітки: від стандартів до форми (коментар до наказу Міністерства № 1238). URL: [http // www. nibu. factor. ua](http://www.nibu.factor.ua) ( дата звернення 12.03.2019).
13. Боди З., Мертон Р. Финансы :учеб.пособие. М.: Вильямс, 2008. 592 с.
14. Бондар М.І. Звітність підприємства : навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2015. 570 с.
15. Боримская Е. П. Счетоведение : моногр. : в 3 ч. Ч.3. Современные преобразования системы счетов бухгалтерского учета. Житомир : ЖГТУ, 2009. 220 с.
16. Бригхем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент : полный курс: в 2-х томах; пер. с англ. В. В. Ковалева. СПб. : Экономическая школа, 2004. Т. 1. 2004. 497с.
17. Бутинець Ф.Ф Історія розвитку бухгалтерського обліку. Житомир : ЖГТІ, 1999. 928 с.
18. Бухгалтерський облік в Україні: навч.посібник / Хом'як Р.Л., Лемішовський В.І, Мороз А.С., Воськало В.І., Корягін М.В. та ін.; за ред. Р.Л. Хом'яка, В.І.Лемішовського. 6-те вид. Львів : Національний університет «Львівська політехніка». Інформаційно-видавничий цент «Інтелект +» Інституту післядипломної освіти, 2007. 1200с.
19. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами.; пер. с англ./ гл. ред. Ф. В. Соколов. М. : Финансы и Статистика, 2003. 800 с.
20. Ващенко Л. О., Сухарев П. М. Аналіз фінансового стану підприємств: інформаційне та методичне забезпечення : монографія Донецьк : Вебер (Донецька філія), 2007. 185 с.
21. Верига Ю.А. Історичний аспект розвитку балансу та використання його в аудиті. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. 2002. № 3. С. 152-154.
22. Верига Ю.А. Облікова політика підприємства : навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2015. 312 с.
23. Виноградова М.О. Аудит: навчальний посібник. К. : ЦУЛ, 2014. 500 с.

24. Гадзевич О. І. Основи економічного аналізу і діагностика фінансово-господарської діяльності підприємств: навч. посібник. К.: Кондор, 2007. 180 с.
25. Ганін В.І., Христофор А.А. Фінансова звітність підприємства – інформаційне джерело для ухвалення управлінських рішень. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 18. С. 881-885. URL: [http://www.economyandsociety.in.ua/journal/18\\_ukr/122.pdf](http://www.economyandsociety.in.ua/journal/18_ukr/122.pdf) (дата звернення 24.05.2019).
26. Грачова Р.Є. Практичне балансознавство. К. : Галицькі контракти. 2003. 272 с
27. Дженстер П., Хасси Д. Анализ сильных и слабых сторон компании: определение стратегических возможностей; пер. с англ. М. : Вильямс, 2003. 368 с.
28. Дмитренко І.М. Аудит (за міжнародними стандартами): навч. посіб. Кондор-Видавництво, 2013. 398 с.
29. Ионин Е. Е. Система показателей оценки имущественного положения предприятий: монография. Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. 431 с.
30. Іванюта С.М. Антикризове управління: навч. посіб. К.: ЦУЛ. 2007. 288 с.
31. Канке А.А., Кошечая И. П. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия: учебное пособие. 2-е изд., испр. и доп. М.: ИД «Форум»: ИНФРА-М, 2008. 288 с.
32. Кіндрацька Г. І., Білик М. С., Загородній А. Г. Економічний аналіз: підручник. К.: Знання, 2008. 487 с.
33. Клименко О.В. Інформаційні системи і технології в обліку: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008 320 с.
34. Концептуальна основа фінансової звітності. Стандарт Ради з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) від 01.09.2010. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/929\\_009](https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/929_009) (дата звернення 19.09.2019).

35. Коробко О.М. Бухгалтерська фінансова звітність: методологія складання і практика використання: автореф. дис...канд. економ. наук: 08.06.04. Київ, 2003. 20с.
36. Косянчук Т.Ф., Лук'янова В.В., Майорова Н.І., Швид В.В. Економічна діагностика : навч. посіб. К. : Ліра-К, 2013. 452 с.
37. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий аналіз : підручник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 392 с.
38. Кулик В.А. Бухгалтерський баланс: минуле, сучасне, майбутнє: Монографія. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2010. 186 с.
39. Меншикова Ю. Формування облікової політики щодо доходів підприємства. *Становлення облікової політики в Україні* : матеріали всеукр. наук. конф., Тернопіль, 18-19 травня 2007 р. Тернопіль : Економічна думка, 2007. С. 150-152.
40. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій. Наказо Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27.06.97 р. № 81.URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-974> (дата звернення 16.09.2019).
41. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів. Наказ Міністерства фінансів України від 30 вересня 2003 р. № 561. Дата оновлення 30.12.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0561201-03>. (дата звернення 18.07.2019).
42. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Наказ Міністерства економіки N 1361 від 26.10.2010. URL: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v\\_451800-01](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_451800-01) (дата звернення 10.10.2019).
43. Михайлюк О. Як читати і аналізувати фінансову звітність: посібник К.: Міжнародна фінансова корпорація, 2004. 108 с.



44. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції». Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) від 01.01.2012. № 929\_048 URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/929\\_048](https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/929_048) (дата звернення 20.09.2019).

45. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки». Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) від 01.01.2012. № 929\_020 URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929\\_020](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_020) (дата звернення 16.09.2019).

46. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2016-2017 року). URL: <http://www.apu.com.ua/1151-miznarodni-standarti-kontrolyu-yakosti-2016-2017> (дата звернення 19.03.2019).

47. Мних Є.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: підручник. К., 2008. 513 с.

48. Мних Є.В. Розвиток обліку в Галичині (історичні та методологічні аспекти). /Є.В. Мних і ін. Л. : Каменяр, 2001. 208 с.

49. Наказ Мінфіну України «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку» № 291 від 30.11.99р. і Інструкція по його використанню зі змінами і допов. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0892-99>. (дата звернення 10.08.2019).

50. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. Дата оновлення 20.06.2018. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення 06.05.2019).

51. Непочатенко О.О., Мельничук Н.Ю. Фінанси : підручник. К.: Центр учбової літератури», 2013. 504 с.

52. Ночовна Ю.О. Облікова політика підприємства : погляд у майбутнє / Ю.О. Ночовна. *Становлення облікової політики в Україні* : матеріали всеукр. наук. конф., Тернопіль, 18-19 травня 2007 р. Тернопіль : Економічна думка, 2007. С. 159-161.

53. Облікова політика підприємства / за ред. М.В. Гаврилюка, В.М. Жука, М.Г. Михайлова. К. : Юр-Агро-Веста, 2007. 326 с.

54. Обуцак Т.А. Сутність фінансового стану підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 9. С. 92-100.

55. Остап'юк М.Я., Лучко М.Р., Даньків Й.Я. Історія бухгалтерського обліку. К. : Знання, 2005. 276 с.

56. Пантелеев В. П., Юрченко О. А., Курило Г. М., Безверхий К. В. Звітність підприємств : навч. посіб./ за заг. редакцією д.е.н., проф. В.П.Пантелеева. К.: ДП«Інформ.-аналіт. агент-ство», 2017. 432 с.

57. Пантелеев В. П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація: монографія. Державна академія статистики, обліку та аудиту. К.: ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2008. 491 с.

58. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення 16.05.2019. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 19.09.2019).

59. Подольська В.О., Яріш О. В. Фінансовий аналіз: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератути, 2013. 488с

60. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 22 «Вплив інфляції». Наказ Міністерства фінансів України від 28.02.2002 № 147. Дата оновлення 17.02.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0269-02> (дата звернення 29.09.2019).

61. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін» : наказ міністерства фінансів України від 18 червня 2001 р. № 303. Дата оновлення 27.06.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0539-01>. (дата звернення 19.08.2019).

62. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і змін у фінансових звітах». Наказ Міністерства фінансів України від 28.05.1999 № 137. Дата оновлення 09.12.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99> (дата звернення 19.09.2019).

63. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби». Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92. Дата оновлення 12.12.2017. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> (дата звернення 06.05.2019).

64. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації. Наказ Міністерства фінансів України та Фонду Державного майна України від 26.01.2001 р. № 49/121. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>

65. Портна О.В., Єршова Н. М.. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. К. : Патерик, 2015. 312 с.

66. Пушкар М.С., Щирба М.Т. Фінансовий облік у системі управління: Монографія . Тернопіль: Карт – бланш, 2006. 178 с.

67. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999 р. № 996-ХІУ. Дата оновлення 18.09.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення 19.08.2019).

68. Райковська І.Т. Проблеми застосування методик аналізу фінансового стану в діяльності промислових підприємств. URL: [http://archive.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vzhdtu/econ/2009\\_3/33.pdf](http://archive.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vzhdtu/econ/2009_3/33.pdf). (дата звернення 19.05.2019)..

69. Редько О. Ю. Аудит в Україні : монографія. К. : ДП «Інформ. аналіт. агентство», 2008. 493 с.

70. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посібник. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Знання, 2005. 662 с.

71. Серединська В.М., Загородна О.М., Федорович Р.В. Економічний аналіз : навч. посібник/ за ред. проф. Р.В.Федоровича. Тернопіль: Видавництво Астон, 2010. 416 с.

72. Серединська В.М., О.М.Загородна, О.С.Білоус, Р.В.Федорович. Економічний аналіз : навч. посібник. Тернопіль: Видавництво Астон, 2007. 416 с.

73. Сіменко І.В. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. К. : Ліра-К, 2013. 384 с.

74. Смоляр Л. Г., Овчарик Р. Ю., Кам'янська О. В. Облік і аудит : навч. К. : Ліра-К, 2013. 616 с.

75. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней : учеб. пособие. М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. 638 с.

76. Сорока Й.Й. Зарубіжний досвід оцінювання фінансового стану підприємств у сфері сучасних умов господарювання. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2015. Випуск 2 (46). С. 363-367.

77. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: монографія. К.: КНЕУ, 2006. 268 с.

78. Титаренко О.С. Сутнісна характеристика фінансового стану. *Фінанси і кредит. Вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2012. № 3 (54). С.177-181.

79. Томілін О.О., Лесюк А.С. Сутність та оцінка фінансового стану сільськогосподарського підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск. 14. С. 561 - 566.

80. Томчук О.Ф. Аналітичні можливості балансу (Звіту про фінансовий стан) підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Випуск 28-2. С.152-160.

81. Фінансовий менеджмент : підручник / Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д. Невмержинська Н.Ю., Я.І.Невмержинський та ін. / за ред. А.М.Поддєрьогіна. К.: КНЕУ, 2005. 536 с.

82. Фурдичко Л.Є, Стецків О.В., Лютан І.І. Напрямки оцінки фінансового стану підприємства.  
URL: [http://www.nbu.gov.ua/portal/chem\\_biol/nvnltu/19\\_5/232\\_Furdyczko\\_19\\_5.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/19_5/232_Furdyczko_19_5.pdf) (дата звернення 19.06.2019).

83. Хом'як Р.Л., Цюцяк І. Л, Цюцяк А.Л. Організація та методика аудиту фінансової звітності суб'єктів господарювання. *Логістика*. Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. Політехніка», 2008 С. 259-265

84. Хомин П.Я. Формування звітності в підсистемах фінансового, управлінського й податкового обліку: Тернопіль, 2004. 288 с.

85. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2013. 566 с.

86. Чебанова Н.В., Чупир Т.Я., Василенко Ю.А. Фінансова звітність підприємств : навч. посібник. Харків: Фактор, 2006. 444с.

87. Чижевська Л.В. Бухгалтерський баланс: проблеми теорії і практики: монографія. Житомир : ЖІТІ, 1998. 408 с.

88. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз : навч. посіб. К. : Кондор, 2013. 196 с.

89. Шершньова З.Є., Багацький В.М., Гетманцев Н.Д.. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2007. 680 с.

90. Шигун М.М , Іваненко В.О. Види звітності підприємств: підходи до класифікації. *Міжнародний збірник наукових праць*. 2018. Випуск 3(12). С. 432-443. URL:<http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/68741/64055.pdf> (дата звернення 25.05.2019).

91. Шморгун Н. П., Головка І. В.. Фінансовий аналіз : навч. посіб. К. : ЦНЛ, 2014. 528 с

92. Шпак Н.О., Пирог О.В. Економічна стабільність суб'єктів господарювання в умовах хаотичного розвитку національної економіки України : навч. посіб. К. : Ліра-К, 2015. 288 с.

93. Ямборко Г. Аналіз ділової активності підприємств в умовах фінансової кризи. URL: [http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk\\_vydannya/55Nstz.pdf](http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/55Nstz.pdf) (дата звернення 18.08.2019).

94. Яремко І.Й., Федак Т.В. Балансознавство у контексті і форматі методології економічної науки. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2009. № 647. С. 547-552.

95. Яценко В.А. Удосконалення сучасних підходів до методики складання фінансової звітності підприємства. URL: <http://www.confcontact.com/2008dec/> (дата звернення 19.09.2019).

96. Яцко М.В. Дефініція «інтерес користувачів фінансової звітності» в системі фінансово-інвестиційних відносин учасників ринку. *Сучасний соціокультурний простір 2012*. Матеріали XIX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. URL: <http://intkonf.org/yatsko-mv-definitsiya-interes-koristuvachiv-finansovoyi-zvitnosti-v-sistemi-finansovo-investitsiyimh-vidnosin-uchasnikiv-rinku> (дата звернення 15.05.2019).